

В. В. Каплінський

***Загальнопедагогічна підготовка
до курсового та комплексного
державного екзамену
(освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»)***

Навчальний посібник

- Екзаменаційні питання та завдання
- Ключові положення для моделювання відповідей
- Алгоритми розв'язання педагогічних ситуацій
- Зразки виконання практичних завдань
- Тренувальні завдання
- Тести для самоперевірки
- Критерії оцінювання
- Педагогічні афоризми

Вінниця-2015

УДК 378.091.27:37(075.8)

ББК 74.58я73

К20

Рецензенти:

Сорочинська В.Є. – доктор педагогічних наук, професор кафедри психології
Вінницького державного педагогічного університету імені
М. Коцюбинського

Анцибор А.І. – кандидат психологічних наук, завідувач кафедри психолого-
педагогічної освіти та інновацій Вінницького обласного
інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

*Рекомендовано Вченою радою Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №3 від 23.10.2014 р.)*

В.В. Каплінський.

К20 Загальнопедагогічна підготовка до курсового та комплексного
державного екзамену (осв.-квал. рівень «бакалавр») /
В. В. Каплінський. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. - 104 с.

ISBN 978-617-7212-71-2

Навчальний посібник містить навчально-методичні матеріали з педагогіки для підготовки до курсового та комплексного державного екзамену (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»): перелік та короткий зміст теоретичних питань, що потребують розгорнутої відповіді; алгоритми аналізу та розв'язання педагогічних ситуацій; тренувальні завдання. У посібнику коротко розкривається зміст основних принципів, методів та прийомів виховного впливу, педагогічно доцільних для розв'язання екзаменаційних педагогічних ситуацій; подаються ілюстрації тестових завдань, зразки аналізу практичних завдань за розробленими алгоритмами та афоризми, що можуть бути використані при підготовці до виконання практичних завдань.

УДК 378.091.27:37(075.8)

ББК 74.58я73

ISBN 978-617-7212-71-2

© Каплінський В.В., 2015

Зміст

Пояснювальна записка.....	4
I. Питання з педагогіки, які потребують розгорнутої відповіді	5
II. Методичні вказівки щодо виконання практичних завдань курсового іспиту з педагогіки.....	17
• Зразки практичних завдань	
• Рекомендації щодо розв'язання педагогічних ситуацій	
• Коротка характеристика принципів, методів, прийомів виховного впливу, педагогічно доцільних для розв'язання ситуацій	
• Критерії оцінювання варіантів розв'язання педагогічної ситуації	
III. Практичні завдання з педагогіки та методики виховної роботи для комплексного державного іспиту та зразки їх виконання.....	51
IV. Зразки різних видів тестових завдань для курсового іспиту з педагогіки.	67
V. Тренувальні завдання.....	70
Додатки.....	92
1. Самоперевірка (відповіді на тренувальні завдання з розділу	
2. Критерії оцінювання відповідей та виконання практичних завдань	
3. Педагогічні афоризми та мудрі вислови	
Рекомендована література.....	101

Пояснювальна записка

У посібнику розкривається зміст основних теоретичних питань та практичних завдань з педагогіки до курсового та комплексного державного екзамену (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»).

Визначено ключові питання з педагогіки, які потребують розгорнутих відповідей. Конкретизовано зміст кожного питання, зокрема названо його основні компоненти, які необхідно наповнити відповідним змістом, даючи усну відповідь.

У посібнику розглядаються різні форми тестових екзаменаційних завдань та даються їх зразки, оскільки, окрім теоретичного питання, яке потребує розгорнутої відповіді, курсовий екзамен включає тести з педагогіки.

Найбільше уваги приділено методиці розв'язання практичного завдання, яке включає в себе педагогічну ситуацію з п'ятьма запитаннями, відповіді на які вимагають, з одного боку, актуалізації теоретичних знань з педагогіки та методики виховної роботи, з іншого – педагогічних вмінь застосовувати набуті знання на практиці.

Таким чином, комплекс екзаменаційних завдань відображає основні компоненти змісту освіти, якими оволодіває майбутній вчитель у процесі професійної підготовки, а саме:

1) рівень оволодіння науково-теоретичними та науково-практичними знаннями перевіряється на основі розгорнутої відповіді на відкрите питання з педагогіки та результатів виконання тестових завдань з педагогіки;

2) набуття майбутнім вчителем досвіду пошуково-творчої діяльності перевіряється на основі виконання практичного завдання, яке дозволяє співвідносити теоретичні знання з умовами конкретної ситуації; самостійно моделювати варіанти педагогічно доцільної поведінки педагога у заданій ситуації, паралельно аналізуючи і відкидаючи педагогічно недоцільні дії та способи поведінки.

Оскільки педагогічні ситуації вимагають від майбутнього вчителя вмінь здійснювати педагогічний вплив, в посібнику розкривається короткий зміст основних принципів, методів та прийомів виховання, здатних забезпечити його ефективність при дотриманні відповідних умов.

У додатках наводяться підібрані педагогічні афоризми виховного спрямування, які також можна успішно використати для підсилення виховного впливу в тій чи іншій ситуації.

У посібнику даються алгоритми виконання практичних завдань, зразки відповідей у відповідності з розробленими алгоритмами, критерії оцінювання кожного екзаменаційного завдання.

Тренувальні завдання відображають теоретичні та практичні аспекти змісту державного екзамену. Вони сприятимуть опануванню вміннями та навичками, необхідними для успішного складання державного екзамену.

І. Питання з педагогіки, які потребують розгорнутої відповіді

Кожне з відкритих питань з педагогіки вимагає розгорнутої відповіді. Зверніть увагу на означені нижче компоненти змісту, які необхідно висвітлити, даючи усні відповіді на питання.

1. Предмет, завдання, функції педагогіки. Система педагогічних наук.

Педагогіка як теоретико-прикладна наука про виховання. Теоретична та конструктивно-технологічна(практична) функції педагогіки.

З'ясування суті та факторів розвитку особистості, визначення мети виховання, розробка змісту виховання, дослідження і розробка методів і форм виховання як завдання педагогіки.

Виховання, навчання та освіта як основні категорії педагогіки. Система педагогічних наук: загальна педагогіка, вікова педагогіка, професійна педагогіка (військова, спортивна), спеціальна (сурдопедагогіка, олігофрено-педагогіка), порівняльна педагогіка, соціальна педагогіка, історія педагогіки, предметні методики. Зв'язок педагогіки з іншими науками: психологією, соціологією, анатомією, фізіологією.

2. Етапи та методи педагогічних досліджень.

Методи педагогічних досліджень як методи пізнання особистості школяра. Методи збору даних (спостереження, вивчення документів і продуктів діяльності); методи опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), тестування, експериментальні методи. Метод спеціально створених ситуацій. Статистичні методи.

Етапи педагогічного дослідження: постановка проблеми, формулювання гіпотез, перевірка гіпотези, формулювання висновків.

3. Фактори розвитку особистості.

Розвиток як процес кількісних і якісних змін у структурі особистості. Зовнішні фактори розвитку особистості (соціальне середовище, виховання). Спадковість як внутрішній біологічний фактор. Активність як важлива умова розвитку особистості. Теорії розвитку особистості: соціогенетичні, біогенетичні, взаємодії двох факторів, персоналістичні.

4. Роль виховання у розвитку особистості. Технократична та натуралістична концепції виховання.

Ознаки виховання як діяльності: цілеспрямованість, суб'єкт-суб'єктний характер, взаємодія, спрямованість на всебічний розвиток особистості. Різні позиції щодо значення виховання у розвитку особистості: виховання всесильне; виховання безсиле. Роль виховання у прискоренні розвитку позитивних спадкових задатків особистості й в гальмуванні негативних. Виховання як нейтралізатор негативного впливу соціального середовища та засобів масової інформації. Роль виховання у формуванні заздалегідь спроектованих якостей особистості та самовихованні. Виховання як процес формування особистості за певним заданим зразком у технократичній концепції. Виховання як діяльність садівника у натуралістичній концепції.

5. Теорії розвитку особистості.

Особистість як соціальний індивід, який свідомо керує своєю поведінкою, має власну позицію і регулярно займається самовдосконаленням. Фактори розвитку особистості (середовище, виховання, спадковість і активність) як основа виділення теорій розвитку особистості: біогенетичних (перевага спадковості), соціогенетичних (перевага соціального фактору), теорії взаємодії двох факторів (конфронтація, конвергенція), персоналістичних (перевага активності особистості).

Погляди Стенлі Холла, Джона Уотсона, Л.С. Виготського, Зігмунда Фрейда щодо розвитку особистості.

6. Мета виховання, її розвиток в історії педагогіки. Характеристика основних напрямків виховання.

Забезпечення всебічного розвитку особистості як мета виховання. Розумове виховання, його спрямованість на розвиток мислення, розумових здібностей та інтелекту. Шляхи забезпечення його ефективності.

Роль фізичного виховання у розвитку особистості: фізична культура як частина загальної культури, зміцнення здоров'я, підвищення працездатності організму, відволікання від шкідливих звичок, розвиток фізичних якостей, розвиток вольових якостей, сприяння росту.

Розвиток естетичних смаків, почуття прекрасного та формування бережливого ставлення до прекрасного як завдання

естетичного виховання.

Розвиток моральних якостей та переконань. Осмислення ролі праці у житті людини та позитивного ставлення до неї, формування творчого ставлення до праці, працьовитості та відповідальності у трудовому вихованні.

7. Вимоги до особистості вчителя. Педагогічні здібності. Формування авторитету вчителя.

Здібності як внутрішні передумови успішної діяльності. Спеціальні здібності вчителя фізичної культури. Загальнопедагогічні здібності: пізнавальні, конструктивні, прогностичні, організаторські, комунікативні, перцептивні, мовні, дидактичні, аналітичні, сугестивні. Структура комунікативних здібностей, спрямованих на забезпечення контакту, підтримання його, попередження конфліктів, з'ясування стосунків після конфліктів.

Авторитет як вагомий коефіцієнт професіоналізму вчителя. Складові компоненти авторитету: високий професійний рівень, ерудиція, загальний світогляд; високий рівень внутрішньої культури; прояв індивідуальності педагога та наявність власної позиції; почуття розумного та доречного гумору; вміння спілкуватись на рівних, не підкреслюючи своєї вищості над учнями; наявність педагогічного такту, неформальний підхід до виконання своїх обов'язків тощо.

8. Педагогічне спілкування, його функції. Порівняльний аналіз стилів педагогічного спілкування.

Роль педагогічного спілкування у виховному процесі. Комунікативні здібності вчителя як основа ефективного спілкування. Функції педагогічного спілкування: обмін інформацією, взаємопізнання, забезпечення взаємних стосунків, виховний вплив.

Авторитарний стиль як стиль, спрямований на концентрацію влади в руках педагога. Суб'єкт-об'єктний характер авторитарного стилю. Різновиди авторитарного стилю: «Я-командувач», «Я-батько». Спілкування-залякування. Рівноправність у стосунках як основна ознака демократичного стилю: спілкування на основі захоплення спільною творчою діяльністю, спілкування на основі дружніх стосунків. Спілкування-загравання. Головні ознаки та негативні наслідки ліберального стилю спілкування. Індивідуальний стиль спілкування та особливості його формування.

9. Процес навчання, його структура та етапи.

Основні компоненти процесу навчання: діяльність вчителя, діяльність учнів, зміст освіти. Функції вчителя: повідомлення знань (викладання), забезпечення зустрічної активності учнів, контроль та оцінювання результатів пізнавальної діяльності учнів.

Структурні компоненти навчання: цільовий, мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регулювальний, оцінювально-результативний.

10. Порівняльний аналіз дидактичних концепцій.

Діяльність учителя, діяльність учня та зміст освіти як складові процесу навчання. Забезпечення зустрічної активності учнів як важлива ознака процесу навчання. Традиційна концепція навчання (Й.-Ф. Герbart): надання провідного значення діяльності вчителя (викладання), суб'єкт-об'єктний характер навчання. Педагогічно-центрична концепція (Дж. Дьюї): розвиток пізнавальної активності учнів (навчання через відкриття), суб'єкт-суб'єктний характер навчання. Позитивні сторони та недоліки обох концепцій.

11. Пізнавальний інтерес як мотив навчальної діяльності, умови його формування.

Мотивація як комплекс мотивів, що спонукають до навчальної діяльності. Зовнішні і внутрішні мотиви учіння. Умови формування пізнавального інтересу: особистісний фактор педагога, захопленість викладача предметом, емоційність навчального матеріалу, посильність завдань, регулярність оцінювання, різноманітність методів і прийомів, зв'язок з життям, включення учнів у самостійний пошук і «відкриття» нових знань

12. Процес засвоєння знань. Етапи та рівні.

Сприймання, осмислення, узагальнення, закріплення, застосування як етапи засвоєння знань. Зв'язок між ними. Особливості рівнів засвоєння знань: рівня впізнавання, репродуктивного, рівня розуміння, реконструктивного, творчого.

13. Принципи навчання, їх характеристика. Розвиток поглядів на принципи навчання в історії педагогіки.

Принципи як вихідні положення, що забезпечують успішність навчання. Характеристика принципів навчання. Принцип систематичності і послідовності. Принцип наочності. Я. А. Коменський про значення принципу наочності та його роль у навчанні. Принцип свідомості і активності учнів. Принцип

доступності. Л. С. Виготський про «зону найближчого розвитку». Принцип міцності засвоєння знань, умінь та навичок. Принцип науковості. Принцип зв'язку навчання з життям, теорії з практикою. Принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. А. Дістервег про значення активності учнів у навчальному процесі.

14. Зміст освіти. Його компоненти. Характеристика навчальних планів, навчальних програм, підручників, посібників.

Науково-теоретичні та науково-практичні знання, досвід репродуктивної діяльності, досвід пошуково-творчої діяльності, досвід емоційного ставлення до навколишньої дійсності як компоненти змісту освіти. Сутність та основні ознаки теорій матеріальної освіти, формальної освіти, дидактичного утилітаризму, дидактичного екземпляризму. Базовий навчальний план: інваріантна та варіативна його складові. Навчальна програма та її складові (вступ, обсяг знань умінь і навичок, зміст, критерії оцінювання). Концентричний та лінійний способи побудови навчальних програм. Навчальний посібник як носій розширеної інформації, додаткової та довідкової інформації.

15. Характеристика словесних, наочних та практичних методів навчання.

Класифікація методів навчання за джерелом знань. Лекція, розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, робота з книгою як словесні методи навчання. Умови ефективності методу демонстрації. Практичні методи: вправи, лабораторна і практична роботи. Метод проектів як спосіб раціонального поєднання теоретичних знань і їх практичного застосування. Орієнтація на самостійну діяльність учнів. Вимоги до застосування методу проектів: постановка важливої проблеми, реальна цінність проекту, поетапність, матеріалізація результатів. Проекти дослідницькі, творчі, інформаційні, ігрові. Індивідуальні, парні і групові проекти. Етапи роботи над проектом.

16. Класифікація методів навчання за характером пізнавальної діяльності учнів.

Сприймання готової інформації, відтворення засвоєного, включення учнів в самостійний пошук знань як види діяльності, які лежать в основі названої класифікації. Пояснювально-ілюстративний метод (лекція, розповідь, пояснення, демонстрація), його особливості. Репродуктивний метод (репродуктивна бесіда, графічна робота,

вправа на відтворення). Проблемні методи: проблемний виклад знань, частково-пошуковий, дослідницький.

17. Проектний метод навчання.

Навчання за методом проектів як розв'язання актуальних проблем, узятих із реального життя, близьких і важливих для дітей.

Вимоги до застосування методу проектів: постановка важливої проблеми, що потребує дослідницьких пошуків; цінність прогнозованих результатів проекту; поетапність виконання проекту; організація самостійної роботи, спрямованої на реалізацію проекту; використання дослідницьких методів; матеріалізація результатів проекту.

Проекти дослідницькі, творчі, інформаційні, пригодницькі, ігрові, практично-орієнтовані.

Етапи роботи над проектом: від формування проблеми до перевірки гіпотез і практичного застосування результатів.

18. Проблемне навчання, його сутність, особливості, етапи.

Включення учнів в самостійний пошук знань шляхом створення проблемної ситуації як головна ознака проблемного навчання. Навчання через відкриття, розвиток мислення, кмітливості та творчих здібностей учнів, стимулювання пізнавального інтересу та активності учнів як особливості проблемного навчання. Етапи проблемного навчання: створення проблемної ситуації, включення учнів у пошукову діяльність, висування та обґрунтування гіпотез, перевірка гіпотез.

19. Технологія повного засвоєння знань.

Установка учнів на спроможність повного засвоєння кожним з них (без виключення) навчального матеріалу і можливості отримання відмінних оцінок як головна умова успіху технології повного засвоєння знань. Спрямованість на кінцевий результат як основна технологічна функція системи повного засвоєння. Точне і конкретне формулювання навчальних завдань, які підлягають повному засвоєнню; надання можливості засвоїти навчальний матеріал учням, яким не вдалось його засвоїти при першому викладі; взаємодопомога; додаткова корекційна робота, спрямована на кінцевий результат, повне засвоєння знань як важливі ознаки технології.

Послідовність кроків методики повного засвоєння: ознайомлення учнів з методикою повного засвоєння; організація

поетапного засвоєння кожного цілісного фрагменту навчального матеріалу; поточне оцінювання повноти засвоєння матеріалу кожним учнем; тестування та підсумкова оцінка досягнень кожного учня.

20. Форми організації навчання, їх сутність та історичний розвиток.

Урочні та позаурочні. Шкільні та позашкільні. Історичний розвиток форм навчання: індивідуальна, індивідуально-групова, класно-урочна, белл-ланкастерська, Дальтон-план. Спроби удосконалення класно-урочної системи (батавська, мангеймська, система Трампа).

21. Урок як основна форма організації навчання у сучасній школі. Типологія і структура уроків.

Типи уроків: урок засвоєння знань, урок формування навичок та умінь, урок застосування знань, навичок та умінь, урок узагальнення та систематизації знань, контрольний урок, комбінований урок. Структура комбінованого уроку: організація учнів, перевірка домашнього завдання, мотивація учіння, актуалізація опорних знань, вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого, підведення підсумків уроку, домашнє завдання.

22. Спроби удосконалення класно-урочної системи навчання.

Індивідуалізація навчання за батавською системою (США). Об'єднання учнів не за віком, а на основі їх здібностей (мангеймська система, Європа). Поєднання трьох форм навчальної взаємодії (індивідуальної, групової і лекційної) за системою Трампа (США).

Пристаосування темпу навчання до можливостей кожного учня за системою навчання “Дальтон-план”. Виховання ініціативи, самостійності і відповідальності, розвиток навичок самостійної роботи при організаційній системі навчання “Дальтон-план”. Бригадно-лабораторна форма навчання (СРСР).

23. Дидактичні засади підготовки вчителя до уроку.

Етапи підготовки до уроку: вивчення навчальної програми; ознайомлення зі змістом навчальної літератури та відбір необхідного матеріалу; орієнтація на мотивацію навчальної діяльності учнів; постановка цілей уроку; вибір методів та прийомів вивчення нового матеріалу; актуалізація опорних знань; продуманість завдань для закріплення; продуманість домашнього завдання.

24. Позаурочні та позашкільні форми організації навчання.

Позаурочні форми організації навчання: факультативи, семінари, предметні гуртки, студії, олімпіади, конкурси, вікторини. Умови їх ефективної організації.

Умови ефективності екскурсії як позашкільної форми організації навчання: чітке формулювання мети та завдань, установка, визначення творчих завдань, організація спостереження, підсумки тощо.

Дидактичні функції та правила організації домашньої роботи учнів як позашкільної форми організації навчання: врахування вимог навчальних програм; посиленість; врахування рівня розвитку учнів, їх інтересів та потреб; диференційований підхід; систематичність перевірки домашніх завдань тощо.

25. Фронтальна, індивідуальна та групова форми організації навчальної діяльності учнів на уроці.

Особливості фронтальної форми організації навчання: виконання спільного завдання усіма учнями класу, організація роботи в однаковому темпі, рівномірний вплив на всіх учнів. Проблемна бесіда, лекція, демонстрація, екскурсія як варіанти фронтальної роботи. Незамінність фронтальної форми на первинному етапі засвоєння навчального матеріалу.

Реалізація прагнення у спілкуванні, взаємодопомозі та співробітництві, удосконалення мовлення школярів при груповій формі навчальної діяльності у стабільних, тимчасових, однорідних, різнорідних групах.

Доцільність індивідуальної форми організації навчання на етапі узагальнення і систематизації знань, її спрямованість на активну роботу кожного учня у посиленому темпі.

26. Характеристика та способи організації групового (кооперативного) навчання.

Кооперативне навчання як організація діяльності учнів в малих групах з отриманням максимального ефекту від самостійного вивчення матеріалу і спілкування між собою.

Способи організації навчального співробітництва учнів: індивідуально-груповою роботою; командно-ігровою діяльністю; джигсо (самостійне виконання учнем частини спільного групового завдання та ознайомлення з його результатами інших членів групи: обмін

знаннями); робота у парах.

Проблемні моменти кооперативного навчання (стримування розвитку більш здібних учнів, неприйняття групової форми оцінювання, експлуатація старанних учнів ледачкуватими тощо).

27. Контроль навчання, його функції, види, методи.

Контроль як важливий структурний компонент навчального процесу. Діагностична, навчальна, виховна, стимулююча функції контролю. Види контролю навчання: попередній, поточний, періодичний (тематичний), підсумковий. Методи контролю навчання. Щоденне спостереження за навчальною діяльністю учнів. Усне опитування. Письмовий контроль. Практичний контроль. Недоліки усного та письмового контролю. Дидактичні тести, їх види. Форми тестових завдань.

28. Вимоги до перевірки та оцінювання навчальної успішності учнів.

Об'єктивність оцінювання. Коментування оцінки. Всеохопленість. Здійснення індивідуального підходу під час оцінювання. Різноманітність форм і методів контролю. Регулярність контролю. Формування в учнів умінь самооцінювання.

29. Виховання як складова педагогічного процесу, його особливості та етапи.

Співвідношення виховання і навчання як двох складових педагогічного процесу. Спільні ознаки навчання та виховання. Особливості виховання (у вузькому розумінні): спрямованість на розвиток мотиваційно-ціннісної сфери особистості, ключова роль емоційних переживань, віддаленість результатів виховання в часі, неоднозначність результатів виховання, складність діагностування, прихований характер. Етапи виховання: ознайомлення з нормами поведінки, формування ставлень, поглядів та переконань, спрямованості особистості.

30. Вихованість особистості. Показники та методи діагностування вихованості учнів.

Вихованість особистості як результат виховання. Зовнішні та внутрішні показники вихованості: поведінка, дії та вчинки; ставлення до інших, до себе, до виконання обов'язків; зовнішній вигляд; рівень моральної свідомості.

Спостереження, створення виховних ситуацій, бесіда,

вивчення творчих робіт учнів як методи діагностування вихованості.

31. Психологічні механізми виховання.

Психологічні механізми виховання як шляхи розвитку мотиваційно-ціннісної сфери особистості в процесі засвоєння нею соціального досвіду. Ідентифікація як процес ототожнення себе з іншою людиною, внаслідок чого відбувається несвідоме присвоєння моральних цінностей та способів поведінки. Наслідування як цілеспрямоване відтворення манер, вчинків і звичок інших людей. Конформність як зміна власної поведінки або поглядів внаслідок тиску групи. Зовнішня та внутрішня конформність. Вживання в соціальну роль, наслідком якої є засвоєння особистістю норм і способів поведінки, яких вимагає її соціальна роль. Емоційне обумовлювання як шлях закріплення позитивної поведінки на основі виникнення позитивних емоцій і припинення негативної на основі виникнення негативних емоцій.

32. Порівняльний аналіз моделей виховання.

Виховання як процес формування особистості за певним заданим зразком з позицій директивної концепції виховання. Особливості директивної концепції: відкритість, суб'єкт-об'єктний характер, визнання ведучої ролі вихователя, нормативність, обмеженість свободи вихованця (метафора: скульптор і глина). Модель прихованого виховного впливу як програмування вихователем поведінки вихованця у прихованій формі (метафора: паперовий змій, оманлива свобода якого знаходиться в руках людини, що тримає за нитку). Суб'єкт-суб'єктний характер концепції сприяння, допомоги (метафора: садівник і дерево). Концепція невтручання (метафора: решітка, по якій вільно в'ється квітка). Взаємовідповідність між концепціями виховання та віковими етапами розвитку особистості.

33. Принципи виховання, їх характеристика.

Принципи як вихідні положення, дотримання яких забезпечує ефективність виховання. Принципи виховання: безумовне позитивне ставлення до особистості вихованця; опора на позитивне; поєднання поваги з вимогливістю; поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і самодіяльності; єдність та послідовність виховних впливів;

прихованість виховних впливів; емоційність виховання; врахування індивідуальних та вікових особливостей вихованців; систематичність та наступність виховання.

34. Методи виховання через вплив на свідомість і підсвідомість вихованця.

Переконування та умови його ефективності. Відмінності переконування від навіювання. Вимоги до організації дискусії. Приклад як метод ознайомлення учнів з еталоном для наслідування. Роль прикладу у вихованні особистості. Педагогічно доцільна самопрезентація. Умови успішності конструктивної самопрезентації (ерудиція, професіоналізм, наявність внутрішньої культури, власної позиції, почуття розумного та доречного гумору тощо). Маніпулятивні стратегії самопрезентації. Педагогічно недоцільна самопрезентація.

35. Методи організації поведінки вихованців.

Роль методів включення в діяльність у вихованні. Метод виховних ситуацій (спеціально створених, природних, ситуацій вибуху). Спрямування природних ситуацій у виховне русло. Вимога (пряма, непряма). Доручення. Рольова гра. Привчання.

36. Методи оцінювання і корекції поведінки вихованців.

Заохочення (ефективні, неефективні). Вимоги до заохочень (об'єктивність, гласність, несподіваність, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, врахування прикладених зусиль, порівняння минулих та теперішніх досягнень учня та ін.). Покарання. Правила покарання (врахування причин та мотивів негативного вчинку, справедливність, стриманість негативних емоцій, доброзичливість, збереження недоторканості особистості та ін.).

37. Форми виховання. Методика підготовки та проведення виховного заходу

Класифікація організаційних форм виховання: масові, групові та індивідуальні.

Класифікація форм виховання на основі напрямків виховання: форми, спрямовані на розвиток інтелекту; форми, спрямовані на формування моральних якостей та естетичних смаків; форми, спрямовані на формування фізичної культури та розвиток фізичних ознак особистості; форми профорієнтаційного спрямування. Традиційні та нетрадиційні форми виховання.

Умови результативності виховного заходу: чітка постановка

мети та завдань, врахування побажань учнів, їх інтересів та потреб; композиційна оформленість виховного заходу; емоційна насиченість та інше. Критерії оцінки ефективності виховного заходу: інтерес, задоволення, радість вихованців, активність, тривалість післядії виховного заходу.

38. Колектив, його ознаки та стадії розвитку. Педагогічне керівництво формуванням класного колективу.

Наявність суспільно-значущої мети, органів самоврядування, позитивних особистісних взаємостосунків, значущість колективу для окремого його члена, захищеність особистості як ознаки колективу. Етапи формування колективу: вихователь як суб'єкт впливу, актив як суб'єкт впливу, колектив як суб'єкт впливу. Поєднання педагогічного керівництва колективом з самоврядуванням. Розвиток колективних традицій. Змагання як фактор розвитку відповідальності членів колективу

39. Самовиховання як фактор розвитку особистості. Організація самовиховання учнів.

Самовиховання як цілеспрямований вплив особистості самої на себе з метою самовдосконалення. Спонукальний етап самовиховання (забезпечення інтересу, перехід інтересу у потребу, бажання, прийняття рішення). Цільовий етап (здійснення самооцінки, постановка цілей та завдань), організаційно-діяльнісний етап (програмування, включення в діяльність, спрямовану на реалізацію програми, активізація вольових зусиль, регулярність). Бар'єри самовиховання: негативний вплив оточення, звичка відкладати на пізніше, відсутність систематичності і регулярності. Контрольно-регулювальний етап самовиховання.

40. Поняття про важковиховуваність. Особливості виховання дітей з відхиленнями у поведінці.

Важковиховуваність як протидія виховним впливам. Педагогічно занедбані підлітки. Важковиховуваність з причин особливостей психіки вихованця. Оманлива, або ситуативна, важковиховуваність (з причин невмілих дій педагогів). Власне важковиховувані підлітки. Причини важковиховуваності: соціальні; пов'язані з недоліками роботи школи; пов'язані з недоліками сімейного виховання. Етапи корекції важковиховуваності: забезпечення взаємного контакту; аналіз причин важковиховуваності; дискредитація негативних норм поведінки; включення в діяльність по формуванню позитивних якостей; організація самовиховання.

II. Методичні вказівки щодо виконання практичних завдань курсового іспиту з педагогіки

Практичне завдання з педагогіки включає в себе педагогічну ситуацію і п'ять завдань до неї, які вимагають актуалізації теоретичних знань з педагогіки, необхідних для успішного розв'язання екзаменаційної ситуації. Ситуації відібрані за наступними критеріями:

- **інформативність** (за своїм змістом ситуація є такою, яка передбачає чітку інформацію по кожному з п'яти питань з педагогіки);
- **рівнозначність** (за рівнем складності та обсягом інформації);
- **унеможливленість** відповіді загальними фразами (ситуації передбачають недвозначні, конкретні відповіді на поставлені питання);
- **зручність** перевірки та оцінювання .

Вибір саме такої форми практичного завдання обумовлений тим, що воно дає можливість, **по-перше**, оцінити значущість теоретичних знань з педагогіки та їх практичну необхідність; **по-друге**, перевірити рівень педагогічного мислення та вмінь застосовувати набуті теоретичні знання при розв'язанні педагогічних ситуацій.

Вибір педагогічної ситуації в якості практичного екзаменаційного завдання обумовлювався ще й тим, що професійна діяльність вчителя являє собою процес розв'язання численних педагогічних ситуацій, які здебільшого виникають непередбачено. Саме тому успіх певною мірою залежить від вміння продуктивно розв'язувати ці ситуації.

«Справжній педагог, – справедливо зауважує в статті «Поняття режисури в педагогіці» С. Смирнов, – не той, хто знає матеріал, і навіть не той, хто добре володіє цим матеріалом, а той, хто може в обставинах шкільного життя, яке щосекундно змінюється, знаходити оптимальні рішення, хто вміє орієнтуватись в непередбачуваній педагогічній ситуації».

Зразок практичного завдання

Ознайомтеся із ситуацією і дайте відповіді на подані нижче запитання.

До першого в житті самостійного уроку готуюсь серйозно. Хочу з порогу здивувати учнів цікавими фактами. Зразу після дзвінка відчиняю двері 7-Б - у класі нікого немає. Не вірю своїм очам. Бачу: учні тихенько сидять... під партами.

1. На які **принципи** виховання будете опиратися при розв'язанні ситуації?
2. Які **методи** чи **прийоми** виховного впливу ви використаєте для успішного розв'язання ситуації?
3. **Обґрунтуйте** педагогічну доцільність одного з обраних вами методів чи прийомів.
4. Які способи поведінки вихователя є педагогічно **недоцільними** при розв'язанні ситуації?
5. Запропонуйте оптимальний варіант розв'язання ситуації (ваші **конкретні** подальші дії на місці педагога).

***Рекомендації щодо підготовки відповідей
на питання до педагогічної ситуації***

Перше запитання.

На які принципи виховання будете опиратися при розв'язанні ситуації?

Щоб вірно відповісти на це питання необхідно:

- а) **відновити** в пам'яті принципи виховання (подумки перелистати);
- б) **«приміряти»** їх до ситуації на основі аналізу змісту ситуації та сутності принципів, які співвідносяться з нею;
- в) **вибрати** з них ті принципи, опора на які безсумнівно забезпечить ефективність виховного впливу;
- г) **відкинути** принципи, які за своєю логікою не співвідносяться зі змістом запропонованої ситуації;
- д) **вписати** обрані принципи, правильно їх сформулювавши, у відведений для відповіді проміжок екзаменаційного листа.

Спробуємо за даним алгоритмом відповісти на перше питання до запропонованої вище ситуації, опираючись на навчальний посібник «Педагогіка» Галузняка В.М., Сметанського М.І., Шахова В.І. (Тема «Принципи виховання»). Автори названого посібника виділяють наступні принципи виховання, тобто ті положення, дотримання яких забезпечує ефективність організації виховного процесу (у даному випадку – ефективність виховного впливу у запропонованій ситуації):

- безумовне позитивне ставлення до особистості вихованця;

- опора на позитивне в дитині;
- поєднання поваги з вимогливістю до вихованця;
- поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і самодіяльності вихованців;
- прихованість виховних впливів;
- систематичність і наступність виховання;
- єдність та послідовність виховних впливів;
- емоційність виховання;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців.

Крок №1 полягає у відтворенні в пам'яті перерахованих принципів виховання, попередньо засвоєних, та їх уявному «перегортанні».

Крок №2. Пригадуючи принципи виховання, «приміряємо» їх до ситуації, враховуючи, з одного боку, зміст ситуації, з іншого – сутність того чи іншого принципу та його відповідність ситуації.

Так, у заданій ситуації ми спостерігаємо прояв явної негативної поведінки семикласників, а **принцип безумовного позитивного ставлення до вихованців** означає прийняття їх такими, які вони є, не демонструючи негативного ставлення до особистості вихованців, а засуджуючи лише їх дії («ви не погані, а ваша поведінка погана»). Цей принцип вимагає від учителя ставитись позитивно до всіх вихованців: слухняних і неслухняних, працьовитих і ледачкуватих, відмінників і відстаючих, вродливих і непривабливих, тактовних і безтактних, а в даному випадку тих, які таким чином випробовують учителя, – значить, опора на нього в цій ситуації для забезпечення успішності виховного впливу безсумнівно є педагогічно доцільною.

Однак, моє прийняття їх такими, які вони є, що є проявом **поваги** до них, повинно поєднуватись з проявленою мною в тій чи іншій формі **вимогливістю**. Тобто, хоч я прийшов вперше в клас, але своєю впевненістю, організованістю, нерозгубленістю, зібраністю повинен дати відчуття і свою вимогливість з метою унеможливлення в подальшому проявів подібної негативної поведінки. Це вимагає дотримання в даних умовах **принципу поєднання поваги з розумною вимогливістю до вихованців**.

У подібних ситуаціях недоцільно звертатись до методів прямого впливу, оскільки вони розвиватимуть ситуацію в небажаному напрямку і коефіцієнт їх корисної дії може бути зі знаком «-»,

нульовим або досить низьким. Педагогічно доцільним і ефективним в ситуаціях випробовування вчителя при першому знайомстві можуть бути лише способи прихованого впливу, а отже і опора на **принцип прихованості виховних впливів**.

З огляду на те, що в ситуації вказано клас, а отже вік учнів, необхідно враховувати його, обираючи той чи інший спосіб виховного впливу. А ще знати *особливості* даного класу, який вдався до такого способу випробовування вчителя. Таким чином, четвертий принцип, який відповідає наведеній вище ситуації, - **принцип врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів**.

Крок №3 з відбору принципів виховання є наслідком другого. Здійснивши аналіз, ми відібрали саме ті принципи, які відповідають змісту ситуації і опора на які сприяє забезпеченню результативності виховного впливу.

Крок №4. Паралельно ми аналізуємо і «приміряємо до ситуації» інші принципи, відкидаючи їх як такі, що не відповідають змісту ситуації.

Так, наприклад, принцип опори на позитивне, вимагає більш-менш тривалого спілкування з учнями з метою виявлення позитивного, чого не можливо зробити в заданій ситуації першого знайомства.

Для принципу поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і самодіяльності вихованців в нашій ситуації також немає відповідних умов, оскільки даний принцип вимагає поступових дій (від зовнішньої організації і контролю поведінки до розвитку в них самоорганізації і самоконтролю) протягом певного часу.

З огляду на те, що в заданій ситуації лише один суб'єкт виховного впливу – вчитель, відсутні умови для узгодженості дій, а отже і для принципу єдності і послідовності виховних впливів.

Принцип систематичності і наступності виховання вимагає знання, врахування і логічного продовження вже досягнутого в процесі попередньої виховної роботи, що також не може бути реалізовано при першій зустрічі.

Зона дії принципу емоційності – емоційна сфера вихованців, їх почуття. Виховання, по суті, і є впливом на почуття. Мета вчителя в цій ситуації – викликати почуття незручності, незадоволення своїм вчинком, щоб учні самі відчули безглуздість свого вчинку і зникло бажання його продовжувати.

Для задіяння цих почуттів, звичайно ж, необхідна опора на **принцип емоційності**, який полягає у намаганні вчителя викликати в учнів бажану емоційну реакцію на той чи інший факт, подію, вчинок. Отже, треба додати до відібраних раніше (крок 2) ще й цей принцип.

Таким чином, проаналізувавши всі принципи виховання в контексті педагогічної ситуації, «примірявши» до неї кожен з принципів на відповідність чи невідповідність та відкинувши невідповідні, ми переходимо до останнього етапу – **кроку №5** і вписуємо у відведене для відповіді місце ті принципи виховання, що логічно пов'язані із заданою ситуацією і є тими положеннями, на які ми маємо зробити опору з метою забезпечення успішності виховного впливу.

Послідовність кроків умовна, оскільки перелічені вище розумові операції чотирьох перших кроків (відтворення, «примірювання», відкидання, вибір) здійснюються одночасно в процесі аналізу ситуації.

За представленим вище алгоритмом в контексті педагогічної ситуації, яка міститься в завданні, можна проаналізувати принципи виховання за іншими підручниками та посібниками з педагогіки, зокрема за підручником «Педагогіка» проф. Н. Є. Мойсеюк, в якому визначаються інші принципи виховання. Однак виокремлені принципи мають обов'язково співвідноситися з ситуацією. За вибір принципів виховання, які не відповідають змісту ситуації, віднімаються бали.

Успішність аналізу ситуації залежить від розуміння суті принципів виховання, що стисло подається нижче.

Коротка характеристика принципів виховання

1. Безумовне позитивне ставлення до особистості

Принцип вимагає прийняття вихованця таким, яким він є, своєрідним, неповторним, з усіма його недоліками. Саме таке ставлення до вихованця, повага до його особистості дає можливість налагодити повноцінний психологічний контакт, який створює сприятливі умови для подальшого виховного впливу.

Для ілюстрації доречно згадати відомі фільми «Педагогічна поема» і «Небезпечні думки». Саме з безумовного позитивного ставлення до вихованців, які чинили шалений опір, явно демонстрували свою негативну поведінку, робив свої перші кроки А.С. Макаренко. Саме такими, якими вони були, вульгарними, цинічними, брутальними, прийняла своїх вихованців вчителька

англійської мови міс Джонсон, і це стало запорукою її подальших успіхів.

Однак в назві цього принципу слід виділити слово «особистість», оскільки мова йде про безумовне позитивне ставлення, повагу саме до особистості, а не до поведінки («не ти поганий, а твоя поведінка погана»).

2. Опора на позитивне в дитині

Принцип спрямований на виявлення у вихованців позитивних якостей, задатків, талантів, опора на які створює умови для виправлення негативної поведінки і розвитку недостатньо сформованих інших позитивних рис.

Орієнтуючись на позитивні якості, вихователь одночасно створює умови для задоволення потреби вихованця у самоствердженні і впевненості у собі.

Зміни у структурі особистості учня, його успіхи у роботі над собою викликають почуття задоволення і надихають на подальшу позитивну поведінку.

3. Поєднання поваги з вимогливістю до вихованця

«Обмежуватись лише жалістю до вихованця ми не маємо права, – зазначав А.С. Макаренко. – Для їхнього ж порятунку ми повинні бути гранично вимогливими, суворими і жорсткими».

Повага до вихованця (один бік медалі) повинна обов'язково поєднуватись з розумною вимогливістю до нього (інший бік).

Лише одна повага без вимогливості породжує безвідповідальність, а лише одна вимогливість без поваги породжує опір і сприяє наростанню внутрішнього конфлікту. Нерозумна ж вимогливість, базована на неповазі до вихованців (позиція римського імператора Калігули: «Нехай ненавидять, аби боялись»), породжує ненависть до вихователя і часто призводить до досить небажаних негативних наслідків.

4. Принцип поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і самодіяльності вихованців

Є два варіанти порушення цього принципу.

1. Вихователь підміняє активність дітей, намагаючись виконувати за них все сам і не даючи можливості проявити власну активність і ініціативу. Негативні наслідки такої надмірної опіки: пригнічення волі вихованців, стримування розвитку їх самостійності.

2. Вихователь дає повну свободу ініціативі вихованців, що

часто призводить до суперечностей, хаосу, неорганізованості, конфліктів. Лише поєднання розумного педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і самодіяльності забезпечує розвиток самостійності вихованців і допомагає керувати процесом їхнього становлення, не пригнічуючи їх волі.

На початковому етапі організації виховного процесу має домінувати педагогічне керівництво. Далі міра втручання вихователя повинна поступово зменшуватись з метою розвитку в учнів здатності самостійно керувати своєю поведінкою на основі засвоєних норм.

5. Прихованість виховних впливів

Під час проведення першого уроку з педагогіки у ліцейному педагогічному класі ЗОШ №3 м. Вінниці одинадцятикласникам було запропоновано піднести руки тим, кому подобається, коли їх виховують. З 25 учнів цього не зробив ніхто. Коли було задано питання про причини такої реакції, виявилось, що виховання учні пов'язують з прямими виховними впливами (нотаціями, моралізуванням, повчанням), а це не подобається їм і викликає внутрішній опір. Отже, чим більш приховані наміри вихователя, тим ефективніше виховання.

Принцип прихованості виховних впливів допомагає, не нав'язуючи тих чи інших поглядів, способів поведінки, моральних цінностей, підводити вихованців до внутрішнього визрівання в них самостійних висновків.

6. Єдність та послідовність виховних впливів

На цей принцип ми опираємось тоді, коли вихованець є об'єктом двох або більше суб'єктів виховного впливу, між якими обов'язково має бути узгодженість (класний керівник, вчителі-предметники, суспільні інститути, батьки).

Розбіжності між суб'єктами впливу (згадайте байку Л. Глібова «Лебідь, Щука і Рак») призводять до негативних наслідків: дезорієнтації, розгубленості, психічних перевантажень. Разом з тим неузгодженість вимог може призвести до того, що діти почнуть розглядати норми і правила поведінки як встановлені кожним вихователем на свій розсуд, а значить необов'язкові.

Послідовність стосується **окремого** суб'єкта виховання (тобто педагога) і означає те, що його поведінка має бути передбачуваною вихованцями, нехаотичною, послідовною.

7. Систематичність і наступність виховання

Виховання не може бути успішним, якщо воно здійснюється безсистемно, хаотично і від випадку до випадку (нерегулярно). Цей процес є безперервним і пов'язаний з опорою на вже наявні в структурі особистості потреби, цінності та досвід при формуванні переконань, поглядів, способів поведінки та ціннісних орієнтацій.

Кожний наступний виховний крок має бути логічним продовженням попередньої виховної роботи, закріплювати, розвивати досягнуте і таким чином підносити вихованця на більш високий рівень розвитку.

8. Емоційність виховання

Провідником виховної інформації до свідомості вихованця є почуття. Їх систематичний шлях в процесі виховання пролягає від почуттів вчителя до почуттів учня. Інакше кажучи, виховання лише у тому випадку зачепить почуття учнів, коли пройде через емоційну сферу вчителя і наповниться відповідними почуттями. «У серце, - говорив Ж.Ж. Руссо, - увійде лиш те, що йде від серця». А давня мудрість стверджує: «Ты, говорящий, никого не убедишь, когда нет в сердце у тебя того, что сходит с языка».

Впливаючи на емоційну сферу учнів, можна:

по-перше , викликати позитивні почуття (співпереживання, співчуття, почуття емпатії, ефект емоційного зарядження) і надихати на подальшу позитивну поведінку;	по-друге , викликати почуття неприємні (сорому, незручності, гіркоти, незадоволення своїм вчинком, каяття) і таким чином сприяти гальмуванню негативної поведінки
--	--

9. Врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців.

«У кожної пташки свої замашки», - говорить народне прислів'я, нагадуючи нам, що кожен вихованець є унікальною, неповторною індивідуальністю зі своїм характером, досвідом поведінки, потребами, інтересами, темпераментом, проблемами. Необхідність їх врахування у виховній роботі є очевидною і безсумнівною.

Опір виховним впливам найчастіше виникає з причин порушення саме цього принципу. Він є однією з важливих умов вибору оптимальних способів виховного впливу в тій чи іншій ситуації, якому має передувати обов'язковий аналіз вікових

особливостей учнів, особливостей класу або групи школярів, їх інтересів, поглядів, переконань і т.п.

«Якщо педагогіка, – наголошував К.Д. Ушинський, – хоче виховати людину у всіх відношеннях, то вона повинна, перш за все, пізнати її також в усіх відношеннях».

Друге запитання до ситуації

Які методи чи прийоми виховного впливу ви використаєте для успішного розв’язання ситуації?

Відносно класифікації методів виховання у підручниках з педагогіки розбіжності незначні. Незважаючи на особливості тієї чи іншої класифікації, назви методів по суті не змінюються.

Класифікація методів виховання в навчальному посібнику В. М. Галузяка, М. І. Сметанського, В. І. Шахова «Педагогіка» відрізняється тим, що окрім традиційних трьох груп методів, в основі яких лежать поняття «свідомість», «діяльність», «оцінювання та корекція», автори досить доречно виділяють ще одну важливу групу методів (не подається в інших посібниках): методи впливу на підсвідомість, до яких відносять педагогічно доцільну самопрезентацію і навіювання.

У названому посібнику методи виховання розділяються на:

Методи впливу на підсвідомість:	Методи звернення до свідомості:	Методи організації поведінки вихованців:	Методи оцінювання і корекції поведінки вихованців:
- педагогічно доцільна само-презентація; - навіювання.	-переконування; - дискусія; - приклад.	- метод виховних ситуацій; - рольові ігри; - вимога; - доручення; - привчання.	- покарання; - заохочення

Виділяючи названі методи, зокрема метод педагогічно доцільної самопрезентації, автори посібника акцентують увагу (а це є досить суттєвим) на найважливішій, на наш погляд, умові ефективності виховного впливу, керуючись важливою закономірністю виховання: сприйняття особистістю виховних впливів залежить від її ставлення до вихователя.

Це добре розумів неперевершений майстер виховного впливу

А.С.Макаренко, який писав, що «справжнім об'єктом нашої педагогічної турботи в процесі виховання має бути **ставлення**».

Саме ставлення є тим «зеленим світлом», яке сприяє переходу виховної інформації у внутрішній план особистості вихованця. А вже після внутрішнього прийняття інформації на основі забезпечення позитивного ставлення до неї можна говорити про результат виховання – післядію, або ті внутрішні зміни в структурі особистості, без яких коефіцієнт корисної дії зовнішніх впливів є дуже низьким або ж нульовим.

Метод педагогічно доцільної самопрезентації і допомагає викликати таке ставлення, перш за все, до себе як вихователя (довіру, повагу, симпатію), а вже через себе – до тієї інформації, яка складає зміст зовнішнього виховного впливу. Сам по собі авторитет вихователя вже є носієм сугестивного впливу на вихованців.

Ми не випадково робимо особливий наголос на цьому методі, оскільки значна кількість ситуацій державного екзамену – це ситуації першого знайомства, в яких педагогу необхідно, застосовуючи метод педагогічно доцільної самопрезентації, створити позитивне враження і таким чином сприяти забезпеченню успішності подальшого спілкування.

Особливо важливим цей метод є для вчителя-початківця. Продумавши і змодельовавши свою поведінку з позицій педагогічно доцільної самопрезентації, такий педагог уникає багатьох проблем.

Однак, необхідно розрізняти продуктивні і непродуктивні стратегії самопрезентації. Продуктивні стратегії можуть мати дві форми: 1) конструктивна; 2) маніпулятивна. Обидві стратегії є продуктивними, але розрізняються засобами досягнення успіху.

Успіх конструктивної самопрезентації досягається за наступних умов:

- високий професійний рівень, ерудиція, загальний кругозір педагога;
- внутрішня культура;
- наявність власної позиції, прояв своєї індивідуальності;
- єдність між словами та вчинками;
- щирість та стриманість у спілкуванні;
- вміння володіти собою;
- вміння спілкуватись на рівних, не підкреслюючи своєї вищості

над вихованцями;

- педагогічна кмітливість (проявляється у виборі найоптимальнішого способу поведінки у складній ситуації);
- почуття розумного та доречного гумору.

Звертаючись до маніпулятивної стратегії, вчитель також досягає успіху. Однак за рахунок інших засобів, які допомагають йому проникнути у підсвідомість, як правило, оманливим шляхом, а інколи і «прокрастися» в неї нечесно. Такий успіх згодом може призвести вихованців до розчарування.

Шляхом такої самопрезентації симпатія «купується»:

- не завжди заслуженою похвалою школярів (граючи на почуттях самолюбства, честолюбства, для підняття цінності учнів у власних очах);
- демонструванням згоди з думками, поглядами і поведінкою учнів, з тією ж метою – дати відчуті їм свою значущість;
- демонстрацією своїх талантів, здібностей;
- обіцянками або замаскованою «красивою» брехнею;
- демонструванням готовності на значні пожертви заради учнів.

Поряд з педагогічно доцільною само презентацією деякі педагоги обирають ще одну її форму, яку слід назвати «педагогічно недоцільною». Ця форма не є продуктивною, оскільки неперспективна. Вона забезпечується:

- панібратськими стосунками з учнями, які можуть починатися із захоплення новим вчителем («своїм серед своїх»), а закінчуватись презирством;
- невимогливістю, при якій дешевий авторитет «купується» наданням свободи і мінімізацією втручання педагога в учнівські справи («ви не створюйте мені проблем, не заважайте, і я не буду заважати вам»);
- заграванням, при якому педагог заклопотаний бажанням сподобатись класу і, попри все, налагодити контакт з учнями;
- поступливістю з метою уникнення проблем у спілкуванні;
- негативною самодемонстрацією, суть якої у створенні враження про власну слабкість і безпорадність з метою викликати жалість учнів.

Однак той авторитет, який вчитель при цьому завойовує, є хибним і дешевим, оскільки він суперечить вимогам педагогічної

етики, тому що на завоювання справжнього авторитету і організацію продуктивних взаємин педагогу бракує професіоналізму, внутрішньої культури та комунікативних умінь. Домінантою виховного процесу стає не його зміст, а намагання підтримати позитивні взаємостосунки будь-яким шляхом.

Завдання до ситуації вимагає не лише назвати оптимальний метод, а і обґрунтувати свій вибір, в чому допоможе подана інформація.

Виберемо і коротко охарактеризуємо ті методи виховання, які доцільно використовувати при розв'язанні запропонованих педагогічних ситуацій, окрім охарактеризованого вище методу педагогічно доцільної самопрезентації.

Переконування – метод словесно-емоційного впливу на почуття, свідомість та поведінку вихованця з метою формування переконань, моральних якостей, поглядів, які стають регулятором його поведінки. Може здійснюватись у формі розповіді, індивідуальної бесіди, фронтальної етичної бесіди з класом, дискусії.

Переконування можна застосовувати як з метою формування в учнів нових переконань, так і для доведення хибності поглядів, сформованих стихійно. Ефективність цього методу залежить від наступних факторів:

- ставлення учнів до педагога;
- переконливості самого вчителя, його компетентності, впевненості;
- переконливості аргументів;
- вміння, не нав'язуючи своєї позиції, підводити до самостійних правильних висновків;
- бачення зворотної реакції і в залежності від неї коригування своєї вербальної і невербальної поведінки;
- почуття міри;
- уникнення повчань, моралізування, нотацій, які викликають протидію;
- врахування індивідуальних особливостей учнів.

Окремо акцентуємо увагу на одній із важливих умов ефективного переконування. Апелюючи прямо до свідомості людини логічними доводами, аргументами, не завжди можна досягти успіху. Важливо вміти задіяти почуття (серце), знайти вхід в нього. Тоді і

розум прийме ті положення, в яких ми хочемо переконати.

Переконування не є оптимальним в тих ситуаціях першого знайомства, в яких випробовують вчителя, навмисно очікуючи від нього зауважень, повчань; а також в ситуаціях навмисного провокування конфлікту з боку учнів; в ситуаціях з явним негативним ставленням до вчителя. Це пояснюється тим, що в цих ситуаціях відсутня головна умова ефективного переконування – позитивне ставлення до вчителя, довіра до нього. В першій ситуації – вчитель ще незнайомий, в другій – вже має місце явна протидія вчителю, в третій – негативне ставлення.

Тому, обираючи метод переконування, потрібно проаналізувати зміст запропонованих ситуацій з вище названих позицій.

Метод прикладу

В деяких ситуаціях варто звернутися до методу прикладу, за допомогою якого можна: 1) показати привабливість тієї чи іншої моральної норми; 2) викликати зневагу до прояву негативного у власній поведінці; 3) бути переконливим аргументом; 4) стати зразком для наслідування.

Сила прикладу в тому, що він діє своєю наочністю та конкретністю. Зміст цього методу – цікаві та повчальні факти з життя знаменитостей, спортсменів, відомих педагогів, письменників, акторів. Наприклад, спонукаючи вихованців до самовиховання, можна апелювати до особистості В.О. Сухомлинського.

В.О. Сухомлинський...35 років роботи вчителем. Єдина перерва – війна. Про нього говорили: не людина, а цілий науковий заклад. Вивчив німецьку, англійську, французьку, польську, чеську, болгарську, іспанську, японську мови. Опублікував 310 наукових праць, в тому числі 35 книг. Всі гонорари за книги віддавав школі – Павлишській середній, де був директором та вчителем початкових класів.

Спонукаючи до самовиховання, іноді корисно звернутись і до негативного прикладу, скажімо, до людини, що стала прототипом Митрофанушки в комедії Д. І. Фонвізіна «Недоросток». На нього так сильно вплинув зображений у п'єсі образ Митрофанушки, що зразу ж дав поштовх до самовиховання, в результаті чого цей чоловік у майбутньому став президентом Академії мистецтв Росії.

Особлива роль у вихованні належить власному прикладу батьків, педагогів, тренерів. Так, за словами російського письменника

М.Є. Пестова, «виховання прикладом свого життя – це мовчазна проповідь, яка є ефективнішою від усіх переконань».

Однак особистий приклад може нести позитив і негатив, що вимагає від педагога бути дуже обережним в словах і вчинках, оскільки до слів можуть прислухатися, а вчинки – послідувати.

Метод виховних ситуацій

У сучасних підручниках з педагогіки виділяють два різновиди виховних педагогічних ситуацій: спеціально створені з метою виховного впливу (штучні) і ситуації, які виникають природньо, а потім використовуються вихователем з метою подальшого впливу, тобто спрямовуються у виховне русло.

З метою яскравої ілюстрації спеціально створеної виховної ситуації, звернемось до книги вчителя-новатора Є. М. Ільїна «Путь к ученику».

...Довгим ланцюжком, взявшись за руки, незграбно похитуючись, наче качата, йшли сквером чотирирічні малюки. Поруч їх молода вихователька. «Дітки!» – раптом сказала вона. – Володя загубив рукавичку. Що ж тепер робити? У нього ж змерзнуть руки. Нехай кожен по черзі дасть йому свою рукавичку погрітися. Хто перший?» Дружно простягнулись ручки. Всю дорогу Вова грівся теплом чужих рукавичок, навіть не підозрюючи, що свою не загубив: вона лежала в кишені виховательки. Вова нарешті зрозумів, які добрі і чуйні його друзі, з якими він ніколи не ділився ні іграшками, ні цукерками.

Кожен поспішав своєю послугою випередити іншого, довести, що його рукавичка тепліша, і він з радістю готовий поділитися її теплом з ближнім.

Змерзнути, постраждати за іншого! – був тут і такий нюанс. Свою «рукавичку», образно кажучи, загубити може кожен. Але як важливо вчитися духовному донорству, потребі і мужності стати в чергу, щоб віддати своє тепло.

Коли діти розбіглися сквером і займалися хто чим, чіткий малюнок черги зберігався. Раз по раз малюки підбігали до наставниці, запитуючи, чиєї рукавички зараз черга?

Зовні незворушною залишалась лише вихователька. Вона займалася Вовою, працювала з ним, зрідка кидаючи а його адресу мовчазні докори: ось, дивись, яким потрібно бути щедрим і тобі, як

вони!

Відзначу і таку деталь: щоб користуватися чиеюсь рукавичкою, Вова протягом всього часу змінював пари, тому що в групі був єдиним, в кого рукавички не були з'єднані резинкою, просунутою в рукави через пальто. Коли він ставав поряд з Танею чи Михайлом, то ніяково просував свою руку до їх рукавичок, деякий час крокував у задумі, лише зовні з'єднаний рукавичкою, а насправді – нервом дбайливої руки. Так майже з кожним із своїх товаришів, відчуючи всі відтінки тепла, розмір і форму рукавичок, пройшов він сквером, все тісніше притуляючись до того, з ким крокував поряд.

З метою ілюстрації природньої ситуації, педагогічно доцільно і майстерно спрямованої класним керівником у виховне русло, звернемося до книги Е. Ш. Натанзон «Приемы педагогического воздействия».

Однієї вересневої неділі ми з дітьми вирушили в похід.

Захлинаючись від захоплення, діти приносили гриби в замураних землею долонях. Вони зовсім сп'яніли від духмяного повітря, бігали один за одним, вилазили на дерева, з войовничими криками полювали то на вужа, то на жабу...

Нарешті ми зібралися відпочити і поснідати. Примостилися під високою дуплистою березою.

Діти розклали на зеленій траві свої припаси та шумно почали їсти, пропонуючи один одному хліб, огірки, помідори.

«Чого не їси, Трофімов?» - запитав хтось. – «Не хочеться». – «От дивак, не зголоднів! А я просто як звір голодний. Бери бублики!» Я, почувши, що Трофімов відмовився від бубликів, відразу подумала, чи не захворів він, чи не занадто зморився від біганини.

Згодом діти знову розбрелись у різні сторони, і тоді до мене несподівано підійшов Трофімов, вийняв з сумки великий шматок домашнього пирога, плитку шоколаду і сказав пошепки:

– Їжте, будь ласка, Марино Михайлівно!

Я подивилась на нього здивовано і відмовилась. Хлопцю стало соромно. Він відійшов у бік і почав їсти сам.

Повертались ми пізно, сиділи у напівтемному вагоні і згадували події дня. Знову всі зголодніли, але харчі закінчились. Я дістала з портфеля булку, нарізала тоненьким шматочками і запропонувала дітям. Діти почали відмовлятися.

– Їжте самі, Марино Михайлівно, ми не хочемо, – запевняв мене Селиванов, який тільки що жалібним зойком пробудив у нас апетит.

– Ні, – заперечила я, – в друзів у поході все повинно бути спільним. Що ж ви хочете, щоб я пішла в інший кінець вагону й сама все з'їла?

Це переконало їх. Кожен взяв свій шматок і почав їсти.

– Правильно, – сказав Румянцев, – це найогидніше – ховатися від товаришів і їсти нишком.

Я подивилася на Трофімова... Навіть при цьому напівтемному освітленні було видно, що він почервонів до сліз. Я швидко відвернула погляд, зрозумівши, що урок, який я, сама того не плануючи, дала йому, досягнувши мети.

Слід підкреслити, що всі ті ситуації, які містяться в екзаменаційних завданнях є ситуаціями, які виникають природно і мають бути використані з метою виховного впливу. Завдання і полягає в тому, щоб природню ситуацію зробити виховуючою, тобто змоделювати свою подальшу поведінку таким чином, щоб надати їй виховного спрямування і забезпечити успішний результат.

Називають ще один різновид виховних ситуацій – так звану **ситуацію вибуху** (Фіцула М. М. Педагогіка. – 2001 р.), яку пов'язують із абсолютно неочікуваними діями вихователя, що вражають своєю несподіваністю і неочікуваністю, чим зворушують вихованців і гальмують негативну поведінку.

Ми вважаємо, що ситуацію вибуху як метод виховання можна виділяти окремо лиш умовно, оскільки «вибуховий характер» може мати ситуація як спеціально організована (приголомшувати вихованців своєю несподіваністю), так і ситуація природна. Однак у природній вибух виступає вже як засіб впливу на ситуацію, яка виникла сама по собі, тобто як прийом, підсилюючий ефективність цієї виховної ситуації. А прийом не може бути однопорядковим з методом.

Прийоми виховного впливу

Коротко охарактеризуємо **прийоми виховного впливу**, які застосовуються разом з названими методами, як підсилювачі їх ефективності. Вони розподіляються на дві групи:

1) **заохочувальні прийоми**, що викликають позитивні почуття

(радості, вдячності, віри в свої сили, натхнення) і надихають на подальшу позитивну поведінку;

2) **гальмівні прийоми** навпаки викликають негативні почуття (сорому, незручності, гіркоти, каяття, незадоволення своєю поведінкою або своїм вчинком), чим сприяють гальмуванню і виправленню негативної поведінки, подоланню негативних якостей тощо.

До **заохочувальних прийомів** відносяться:

- довіра;
- моральна підтримка та зміцнення віри у свої сили;
- залучення до цікавої діяльності;
- організація успіху у навчанні;
- збудження гуманних почуттів;
- прояв уваги, піклування, доброти;
- обхідний рух;
- прояв умінь і переваг вчителя та ін.

Групу **гальмівних прийомів** складають:

- вдавана байдужість;
- вдавана недовіра;
- іронія;
- натяк;
- вияв обурення;
- збудження тривоги про майбутнє покарання;
- паралельна педагогічна дія;
- вибух та ін.

Коротко охарактеризуємо деякі прийоми, які можна застосувати з метою виховного впливу у запропонованих ситуаціях для підсилення ефективності методів виховання.

Одним із ефективних прийомів виховного впливу, здатних при певних умовах спонукати вихованця до осмислення своїх негативних рис або ж негативних проявів поведінки, є **прийом натяку**, тобто створення обставин, за яких учень сам відчуває свою провину.

При застосуванні цього прийому його виховна мета залишається непомітною для вихованця, оскільки вихователь ані словом не обмовляється про негативний вчинок. Він веде себе так, ніби нічого не трапилося. Натяк може здійснюватися у наступних формах.

1. У формі гарного вчинку самого вихователя, учнів або інших осіб, контрастного за своїм змістом негативному вчинку, який мав місце у ситуації, що виникла.

2. У формі розповіді про аналогічний вчинок, героєм якого може бути реальна або вигадана особа, літературний або кіногерой. При цьому зміст та форма розповіді мають бути такими, щоб викликати негативне ставлення до вчинку, про який розповідається і який за своїм змістом нагадує вчинок учня.

3. У формі розповіді, що містить у собі не один, а два контрастних за своїм змістом випадки з метою викликати захоплення вчинком, про який йде мова у першому, і навпаки – зневагу і засудження поведінки, яка має місце у другому. Останній має бути аналогічним негативній поведінці учня (учнів), на яких здійснюється вплив.

4. У формі відеофрагменту, змістом якого може бути гарний вчинок, контрастний здійсненому учнем, як у першому випадку; негативний вчинок, як у другому; або ж дві контрастні ситуації, як у третьому.

Метою застосування прийому натяку у будь-якій із названих вище форм є створення умов, які дозволяють уявити себе у створених учителем обставинах, зрівняти поведінку інших зі своєю, критично оцінити свої негативні дії, свої недоліки (байдужість, егоїзм, жадність та ін.) і викликати почуття сорому. Натяк забезпечує відчуття і розуміння учнем (учнями) своєї провини та збуджує бажання виправитись.

Одним з надзвичайно ефективних способів гальмування негативної поведінки є прийом **удаваної байдужості**.

Даний прийом застосовується в ситуаціях, в яких учні ставлять за мету зірвати урок, порозважатись, понервувати вчителя; в ситуаціях першого знайомства, коли діти хочуть випробувати, проексзаменувати нового вчителя, перевірити його педагогічну винахідливість; в ситуаціях, коли з метою самоствердження, бажання повернути до себе увагу, хтось з учнів задумує певні пустощі, жарти, інколи організовуючи весь клас для реалізації свого задуму.

Для ілюстрації проаналізуємо ситуацію з художнього фільму „Республіка Шкід” за однойменною повістю Л. Пантелеєва:

З наочним посібником, журналом і чималим зошитом, де слово в

слово був записаний весь урок, я вперше в житті переступила поріг класу як учителька. Не пам'ятаю, як промовила звичайне: „Добрий день. Сідайте”, тільки чудово пам'ятаю той жах, який охопив мене від гудіння, яке раптом сповнило кімнату. Так, так. Гудіння! Здавалось, воно йшло звідусюди: від стін, вікон. Навіть від стелі. Ще не розуміючи, у чому справа, я оголосила тему уроку. Гудіння посилилось, а чийсь басок промовив:

– Двадцять раз уже чули.....

Я придивилась до учнів і здогадалась: це гули вони. Гули, не розтуляючи роти, манірно склавши руки на парті.

Як ви себе поведете далі, опинившись на місці цієї вчительки?

Дії вчителя

Учитель **внутрішньо** обурений, незадоволений, однак **наяву** не видає свого негативного ставлення до витівки. Навпаки, **зовні** він демонструє абсолютний спокій, витримку, робить вигляд, що ніякої проблеми не існує і все, що відбувається, його абсолютно не хвилює.

Нижче наводимо два варіанти подальшої поведінки вчительки, з застосуванням цього прийому:

- Не стану робити їм зауваження і закликати до порядку, а спокійно підійду до дошки з удавано байдужим виразом обличчя і напишу: „Погудіть, будь-ласка, ще хвилин десять, бо в мене є термінова робота. Думаю, що за цей час устигну її завершити”. Закінчивши писати, сяду за стіл, розкладу папери і мовчки з серйозним виразом обличчя почну працювати...

- Зроблю серйозний вираз обличчя. Зручно сяду за стіл. Відкрию портфель. Не кваплячись, витягну звідти папери. Розкладу їх на столі. Надіну окуляри і почну працювати, удавано не звертаючи уваги...

Реакція учнів

Учні здивовані, розгублені, оскільки така позиція вчителя є несподіваною для них. Відчуваючи недоречність своєї поведінки, вони потрапляють в незручне становище і залишаються «в дурнях». Їхній задум, зазнавши краху, втрачає сенс, не досягнувши бажаного результату. Врешті, зникає бажання продовжувати задумане, і учні добровільно припиняють негативну поведінку.

Результат

Учитель отримує блискучу педагогічну перемогу, до того ж і

повагу та симпатію до себе як до цікавої особистості. Учні захоплені діями вчителя, оскільки замість очікуваної розгубленості, нервозності, вони спостерігають спокій, витримку, педагогічну винахідливість та прихований педагогічний гумор.

Близьким за своєю сутністю до прийому вдаваної байдужості є прийом **вдаваної недовіри**.

Так, між А.С. Макаренком і його вихованцем С. Карабановим після втечі та повернення останнього в колонію відбувається такий діалог:

– Ви мені прямо скажіть, вірите ви мені?

– Вірю, - сказав я серйозно.

– Ні, ви правду скажіть: вірите?

– Дарма ти, Семене, так хвилюєшся. Я кожній людині вірю. Тільки одній більше, а іншій менше: одній на п'ятак, іншій – на гривню.

– А мені на скільки?

– А тобі на сто гривень.

– Ну, нічого, я вам ще доведу це.

Діалог переконує в тому, наскільки важлива вихованцю С. Карабанову, як і кожному із нас, довіра авторитетної людини.

Знаючи про важливість та цінність для вихованця довіри з боку людини, яку він поважає, це можна використати з метою виховного впливу для позбавлення від певних недоліків або шкідливих звичок.

Так, вихователем цілеспрямовано створюється ситуація: пропонується певна справа, доручення, яке в найбільшій мірі відповідає потребам, інтересам, бажанням учня, якому при усвідомленні своїх недоліків не вистачає сили волі для боротьби з ними. Запропоноване завдання (доручення) привабливе для цього вихованця, припадає йому до душі і саме йому прямо чи опосередковано адресується вчителем.

Однак, звертаючись до учня, педагог висловлює сумніви в тому, що вихованець здатен виконати це доручення. Тому, на превеликий жаль, не може довірити йому цю справу, оскільки для цього є серйозні причини (певні недоліки, шкідливі звички, негідна поведінка у минулому), через які він вже не раз підводив вчителя і на цей раз може підвести.

За умови позитивного ставлення до вчителя, поваги до нього,

така поведінка педагога, акцентування уваги на недоліках учня, які можуть завадити виконанню доручення, зачіпає самолюбство вихованця. Для учня це може стати поштовхом до виправлення, викликати бажання довести, що він заслуговує на краще ставлення до себе і позбавиться недоліків, які перешкоджають цьому.

Даний прийом має назву **вдавана недовіра**, тому що насправді вихователь вірить у зміни на краще, однак із педагогічних міркувань змушений це приховувати.

Результативність цього прийому великою мірою залежить не тільки від вербальної, а і від невербальної поведінки вчителя (інтонації, міміки), інакше учнями легко може бути виявлена прихованість даного виховного впливу.

Не менш ефективним гальмівним прийомом виховного впливу є **іронія**, або осудження того чи іншого вчинку добродушною прихованою насмішкою, яка, не принижуючи гідності, не ображаючи, ставить порушника в **невигідне** для нього, незручне становище і викликає почуття сорому та незадоволення своїм учинком. Іронію ще називають “образою у формі компліменту”.

Даний прийом застосовується в ситуаціях, коли учень, бажаючи порозважатись чи привернути до себе увагу або ж розіграти вчителя, пустує і порушує дисципліну. Негативна поведінка може мати і ненавмисний характер. Наведемо кілька ситуацій.

Ситуація № 1

Учитель фізики (студент-практикант) зайшов на перерві до свого кабінету з метою підготувати до уроку відповідні прилади. Підійшовши до шаф, помітив між ними на підлозі двох учнів II класу, які саме в ту мить розливали вино. Нахилившись до них з метою зробити зауваження, він почув пропозицію підтримати їхню компанію.

Як би ви повели себе на місці вчителя?

Ситуація № 2

Пролунав дзвінок. У восьмий клас зайшла вчителька біології. Привіталась. Сіла за стіл і розгорнула класний журнал. Раптом відкрилися двері класу, і через поріг почав рачкувати учень, якого однокласники напередодні звинуватили в тому, що він боягуз.

Клас завмер.

Ваші подальші дії на місці вчительки.

Ситуація № 3

Ви увійшли у восьмий клас. Усі учні встають, щоб привітати вчителя. Максим П. цього не зробив. На зауваження учнів: „Встань, учитель у класі!” – не реагує і продовжує демонстративно сидіти.

Ваші подальші дії.

Іронічні дії вчителя та реакція учнів.

В усіх ситуаціях учні очікують осудження свого вчинку з боку педагога. Однак учитель абсолютно не показує свого негативного ставлення до того, що відбувається, а, навпаки, робить вигляд, що не помічає нічого поганого, вартого осудження. Він навіть може наказати учню ще раз повторити нерозумний учинок, викликавши з цією метою його на клас. Повторення, яке здійснюється вже не з волі учня, а за наказом вчителя, ставить першого в незручне, комічне становище, викликаючи сміх у класі.

З цією ж метою вчитель може застосовувати незвичне для даної ситуації вдаване схвалення неблагопристойного вчинку, **незаслужене заохочення**, спеціально “підіграючи” учню, щоб викликати у порушника почуття незручності.

Варіанти розв’язання описаних вище ситуацій з використанням прийому іронії.

Ситуація № 1

• Я не проти. Але давайте покличемо директора школи. Він знає дуже гарні тости. І я з радістю послухаю його тост за ваше здоров’я.

• Що ж, шановні. Ваш подвиг - дійсно непересічне явище у шкільному житті. Я думаю, що його можна занести до книги рекордів Гіннеса. Можливо, й премію отримаєте в „баксах”. Тільки для цього потрібно, щоб ваш „подвиг” обов’язково хтось засвідчив. Я поки що початківець, потрібно знайти когось авторитетнішого, мабуть, з адміністрації. Ви не турбуйтеся, спокійно продовжуйте ваші „заняття”, а я сам піду пошукаю когось досвідченішого в таких питаннях. А щоб була мене хтось не випередив, я поки закрию кабінет на ключ.

Ситуація № 2

• Я звернувся б до нього з такими словами: „Андрію, і давно це з тобою таке трапилось? Взагалі, я нічого не маю проти. Навпаки, це кумедно, як на мене. Можеш і надалі так заходити. Однак запізнюватись не дозволяю”

- Спокійно скажу (замість „заходь”): „Рачкуй-рачкуй, Андрію, зарачкувай далі”. Якщо він намагатиметься сісти, як звичайно, за парту, я почну заперечувати „Ні-ні, Андрію, не бажано. Краще буде під партою. Книжки та зошити подати? Ні? Невже ти відмовишся від такого привілею?”

Ситуація № 3

- Добрий день! Сідайте!

Ситуація говорить про те, що у нас сьогодні подія. Я хотіла б від вашого і від свого імені привітати Максима з виходом на заслужений відпочинок. Інакше кажучи – на пенсію. Це вам не жарт. Адже цілих вісім років день у день сидіти за партою... Накінець, він може користуватись пільгами. Прошу з сьогоднішнього дня звільняти йому місце, підтримувати, коли він захоче встати з-за парти. Привітаємо Максима з цією подією і розпочнемо урок...

- Ні-ні, не треба. Якщо тобі погано – сиди. Я не вимагатиму і надалі від тебе фізичних зусиль. А то, не дай Боже, ще більше ослабнеш і не зможеш упевнено встати на ноги після уроку. Тоді я хвилюватимусь по-справжньому....

Результат.

Контраст між **очікуваним** (надією порушника на те, що педагог розгубиться, розгнівається, обуриться) і **дійсним** (цілком несподіваним спокоєм, витримкою та дотепністю вчителя) викликає до останнього симпатію і забезпечує його педагогічну перемогу. Поставлена учнем мета зазнає краху на самому початку її досягнення, оскільки зникає сенс продовжувати задумане.

Іронія є повчальним уроком, оскільки, приковуючи увагу до недостойних вчинків, застерігає від їх повторення, при якому кожен з учнів може потрапити в незручне для нього становище.

Особливим гальмівним прийомом виховного впливу є **вибух**, пов'язаний з абсолютно неочікуваними, несподіваними діями педагога, які досить сильно вражають, зворушують вихованця. Інколи взагалі приголомшують і шокують (порівняйте з шоковою терапією у медицині). Це може бути, наприклад, гнів урівноваженої, терплячої людини, перехід вихователя на позиції іншого стилю спілкування, несподіваний вчинок педагога.

Під впливом таких сильних зовнішніх факторів відбувається «вибух» у свідомості вихованця, що сприяє миттєвим висновкам,

засудженню свого негативного вчинку, прозорінню, переосмисленню своєї поведінки, точки зору, ставлення, а інколи призводить до раптової відмови від шкідливих звичок.

Сила і ефект цього прийому в його несподіваності, в результаті чого відбувається **стрімка** перебудова особистості вихованця.

Яскравими ілюстраціями цього прийому можуть бути фрагменти відомих педагогічних фільмів.

У фільмі А.Маслюкова “Педагогічна поема” – несподіваний “педагогічний удар” Антоном Семеновичем вихованця Задорова, який відмовився рубати дрова; у фільмі Д.Асанової “Пацани” – абсолютно неочікуваний “педагогічний гнів та обурення” досі стриманого, інтелігентного та терплячого вихователя Паші; у фільмі “Доживемо до понеділка” С.Ростоцького – несподіване визнання своєї провини і вибачення перед учнями молодшої вчительки англійської мови, якій вони об’явили бойкот; у фільмі “Опудало” Р.Бикова несподіваний, досить сміливий учинок героїні фільму О.Безсолицевої різко змінює до неї ставлення однокласників; у фільмі “Лялечка” І.Фрідберга – це неочікувана відвертість класного керівника, яка до сих пір у стосунках з учнями була досить стриманою.

Хочеться навести і приклад використання вибуху з **власного досвіду** роботи зі студентами.

Під час лекції з теми «Самовиховання» помітив, що один студент відволікає інших і сміється. Розповідав про щось серйозне, і це вимагало відповідної серйозної реакції. Всі уважно слухали. Відчувався емоційний відгук аудиторії. Стояла тиша. Я зробив паузу і зупинив погляд на обличчі цього студента. На деякий час він припинив сміх, але невдовзі знову почав відволікати своїх сусідів, сміючись. Тоді я попросив його піднятися, не стримав негативних емоцій і вигнав з аудиторії, принизивши перед усім курсом.

Студентам був наочно продемонстрований антипедагогічний прийом, поєднаний з безтактністю викладача, який досі постійно акцентував увагу на необхідності дотримання принципів безумовного позитивного ставлення до особистості вихованця, поєднання поваги з вимогливістю. Враз своїми діями викладач перекреслив ті педагогічні цінності, які постійно декларував студентам.

Наступного дня студент прийшов на кафедру просити вибачення: через кілька тижнів на нього чекав екзамен. Але за

зовнішньою ознакою «Простіть мене» приховувалася озлобленість і ненависть.

Усвідомленість моєї педагогічно недоцільної поведінки посилилася. У хлопця було гостре почуття власної гідності, і я враз відчув те, що він приховував: «Я ніколи не забуду, як ви мене принизили перед усім потоком. Моя озлобленість не пройшла. Я вам не простив».

Остання пара з педагогіки виходила за рамки традиційних. Це був калейдоскоп яскравих миттєвостей, які ми пережили разом протягом усього процесу вивчення педагогіки (ситуації, цитати, події, відеофрагменти тощо).

Це було не звичайне повторення, а відновлення на новому емоційному рівні пережитих подій і миттєвостей.

Серед них я згадав і таке: “26 жовтня... Четвер... Лекція на особливо серйозну тему «Самовиховання» ...Я вигнав з лекції Толю Ч.”

Студент здригнувся. А я до нього з такими словами: «Анатолію! Те, що я зараз скажу, не сприймай як слабкість. Слабкі і непорядні люди, навпаки, мстять. Сильні люди – великодушні. Якщо вони були не праві, то вони знаходять у собі сили попросити вибачення. Саме це я хочу зараз зробити. Прости мене за те, що я тоді принизив тебе, а студентам продемонстрував спосіб впливу, який сам засуджую. Але, Толю, на такій серйозній лекції так несерйозно...» Цю фразу я не встиг завершити. Її завершив сам Анатолій коротким і тихим «Простіть». Це вже був інший студент. В його очах я побачив замість недавньої озлобленості тепло і вдячність.

На екзамені Анатолій відповідав набагато краще, ніж я очікував. Упевнений, якби не було цієї ситуації, його відповідь була б, як завжди, досить посередньою. А через рік державний екзамен з педагогіки він склав на «відмінно».

Запам'ятався випадок, який розповідав колишній диктор Українського радіо Вадим Бойко про застосування вибухового прийому на лекції.

Програма семінару завершувалась лекцією про майстерність усного мовлення, стомлені учасники семінару, очікуючи традиційної лекції, яка була останнім пунктом плану семінару, зайняли свої місця в останніх рядах великого актового залу. Вийняли з портфелів

газети, книги і «приготувались» слухати лекцію.

Коли лектор зайшов, то зрозумів, що читати буде важко з двох причин: перша – стомлені незадоволенні обличчя слухачів; друга – їх віддаленість від кафедри багатьма порожніми рядами стільців попереду.

Лектор вирішив діяти традиційним шляхом. Підійшов до слухачів і попросив пересісти ближче. Чийсь незадоволений голос промовив: «А ви хто такий?», «Лектор», – відповів В. Бойко. «А-а-а, ви лектор! То йдіть і читайте свою лекцію, а не займайтеся пересаджуванням. Це не ваша справа. Нам так зручно», – продовжував той самий голос. Нічого не сказавши у відповідь, лектор, якому було притаманне почуття розумного та доречного гумору, піднявся на сцену, зайшов за куліси, виставив звідти голову і почав читати лекцію.

Приголомшені такими несподіваними діями лектора слухачі стали відкладати вбік свої газети та книги і прислуховуватись до слів, які звучали з уст людини, що враз викликала до себе інтерес. В залі запанувала тиша. Це їй потрібно було виступаючому на початку. Далі інформація ставала дедалі цікавішою. Слухачі пересіли ближче, а лектор підійшов до кафедри і продовжив лекцію у цілковитій тиші.

Здійснюючи виховний вплив, при розв'язанні педагогічних ситуацій доцільно звертатись і до заохочувальних прийомів з метою підсилення дії обраного методу виховання. Для ілюстрації візьмемо **прийом організації успіху у навчанні** з власного досвіду.

На семінарах з педагогіки став помічати, що Денис, відповідаючи на питання, починає хвилюватися, робить велику паузу, після якої йому буває важко продовжити відповідь.

Я відчував, що він готується до занять, однак не знав, як допомогти йому бути впевненим. Група, в якій вчився Денис, була сильною, і йому, як майстру спорту з боксу, хотілося також бути на рівні з іншими не тільки в спорті, а й у навчанні.

Допоміг мені в цьому один прийом педагогічного впливу, сутність якого з тих пір я навмисно не розкриваю студентам на лекції, а свідомо приховую, щоб у разі необхідності знову використати можливості його ефективного впливу.

Одного разу я попросив Дениса, який покидав аудиторію останнім, залишитися і сказав йому: «Денисе, я впевнений, що ти

вмієш берегти таємниці. Те, що я хочу тобі зараз запропонувати, має залишитися між нами». Заінтригований Денис слухав уважно продовження моєї пропозиції. Я розкрив перед ним план наступного семінару, вибрав одне із питань і запропонував: «Ти знаєш, що я не часто звертаюся до списку. Наступного разу перші два питання я опитуватиму за бажанням. А тебе викличу за списком. Ти маєш усіх здивувати своєю впевненою, логічною та глибокою відповіддю, ведучи себе так, щоб ніхто про нашу домовленість не здогадався. Це має бути зразкова усна відповідь. Якщо чогось не розумітимеш, підійди і запитай мене». Денисові дуже сподобалась моя ідея.

На семінарі після обговорення перших двох питань за бажанням я сказав, що хочу перевірити, чи всі готувались до семінару, і глянув у журнал. Називаю нібито випадковий номер, той, який заздалегідь зафіксував у пам'яті.

Виходить Денис. Усі в очікуванні його звичайної посередньої відповіді. Денис на диво відповідає чітко, повно, впевнено, логічно. Студенти приголомшені. Такого ніколи не було. Що трапилось? Про хитрість прихованого впливу, ніхто не здогадався. Денис окрилений першою перемогою над своєю невпевненістю і хвилюванням.

Дивлюся на обличчя найсильніших студентів, у яких читаю прихований підтекст: «Невже Денис перевершив мене? Не може цього бути! Треба і мені постаратися наступного разу».

На наступному семінарі помічаю, що ситуація успіху, яка була спеціально створена для Дениса, дає свої плоди: Денис став упевненішим у собі, а рівень підготовки окремих студентів зріс.

В деяких ситуаціях доцільне використання **прийому збудження гуманних почуттів**, який вимагає особливого підходу і комунікативного забезпечення. Так, ще у XVIII ст. відомий філософ, письменник та історик Честерфілд радив прокладати дорогу до розуму людини через її серце, оскільки «дорога, що веде безпосередньо до розуму, сама по собі є хорошою, але, як правило, вона довша і не така надійна».

Збуджуючи гуманні почуття, ми сприяємо внутрішньому сприйняттю виховного змісту, який забезпечує післядію, тобто ті позитивні зміни в структурі особистості, які прогноуються педагогом при використанні названого прийому. Наведемо приклад ситуації.

У вікнах будинку, навпроти котрого злочинець вбив водія таксі,

ще світилося. Молодий слідчий одразу відчув, що господарі, зовні інтелігентні люди, мовчатимуть, боячись за наслідки своїх свідчень. Але тільки вони могли йому допомогти.

– Невже ви не бачили, як дві години тому перед вікнами вашого будинку вбивали людину? Мабуть, він і допомоги просив...

– Ні. Ми були зайняті. Ось готуємося переселятися на нову квартиру, пакуємо книги...

Уявімо, що не слідчий, а ви, педагог, прийшли до цих людей і маєте схилити їх до відвертої розмови. Нерідко і в школі трапляються ситуації, які потребують збудження гуманних почуттів. Як збудити людяність в душі опосередковано?

Подальші дії слідчого з застосуванням прийому збудження гуманних почуттів.

Слідчий ще здаля помітив серед книжок знайомі збірки поезій.

– Дозвольте ближче познайомитись з вашою бібліотекою?

– Будь ласка.

Узявши в руки невеличкий томик, він сказав:

– Расул Гамзатов... Доводилось читати. Пригадую, є в нього один вірш. Напам'ять не вивчав, але закарбувався в душі зміст: хоч багато проживи, хоч мало, та якщо чужий біль не став твоїм власним болем, то вважай, що ти «марно жив на цьому світі...»

Слідчий поклав збірку на місце і подивився на господарів:

– Ну що ж, я бажаю вам спокійно і безтурботно жити на новій квартирі. Дай Боже, щоб на Вас ніколи не чекало те, що чекає зараз двох маленьких дітей. В їхнього батька хтось відібрав життя біля вікон вашого будинку... На все добре! А я про всяк випадок залишу вам свою візитну картку, гаразд?

Ми виокремили, здійснили короткий аналіз і проілюстрували саме ті методи і прийоми педагогічного впливу, які доцільно використовувати для успішного розв'язання заданих ситуацій. Повернемося до **другого питання екзаменаційної ситуації**, взятої нами для прикладу (див.с.20), і спробуємо визначити ті методи і прийоми виховного впливу, які допоможуть нам забезпечити його результативність.

При відповіді на це питання також важлива чітка послідовність дій:

1) **відтворення** у пам'яті методів педагогічного впливу,

засвоєних з усвідомленням та розумінням їх суті;

2) **їх співставлення** зі змістом заданої ситуації на відповідність чи невідповідність;

3) **виокремлення** того методу, чи методів, які є адекватними змісту ситуації, умовам її протікання і оптимальними для забезпечення ефективного виховного впливу;

4) **відтворення** в пам'яті прийомів виховного впливу, **пошук та вибір** тих прийомів, які здатні підсилити ефективність обраних методів виховання;

5) **запис** обраних оптимальних методів та прийомів виховного впливу.

Зразок відповіді на запитання №2

*Оскільки задана ситуація є ситуацією першого знайомства, в першу чергу обираємо **метод педагогічно доцільної самопрезентації**, мета якого – створити позитивне враження, викликати симпатію, повагу. З іншого боку, ситуацію, яка склалася, можна використати з метою виховного впливу і спрямувати у виховне русло, тобто застосувати ще один метод виховання: **використання природньої ситуації у виховних цілях**. Щоб підсилити ефективність названих методів, звернемось до прийомів виховного впливу, педагогічно доцільних в цій ситуації. Перш за все, **до прийому вдовоної байдужості**, оскільки для його застосування мають місце саме ті умови, при наявності яких він використовується: перше знайомство, мета - порозважатись, випробувати вчителя, понервувати його, перевірити педагогічну винахідливість педагога. Не менш ефективними підсилювачами дії обраних методів будуть **прийоми іронії, натяку** як прийоми прихованого впливу, або ж, несподівані дії вчителя, **прийом вибуху**, здатні приголомшити учнів, поставити їх в незручне становище і дати відчуття недоречності свого вчинку. Може бути поєднання названих прийомів, тобто їх інтегрування в одному прийомі, в якому буде елемент несподіваності, вдовоної байдужості, прихованої насмішки і натяку.*

Недоцільними в цій ситуації будуть методи та прийоми прямого впливу: переконування, прояв обурення, а ще недоцільнішим – покарання.

По-перше, звернення до названих методів і прийомів не забезпечить позитивного враження про особистість педагога в

ситуації першого знайомства, як важливої умови ефективності подальшого спілкування.

По-друге, використання цих методів може провокувати конфлікт, в той час, коли при першій зустрічі необхідно навпаки забезпечити взаємний контакт.

По-третє, прямий вплив через переконування, обурення, покарання стане перешкодою для реалізації мети уроку та формування внутрішньої мотивації учнів.

По-четверте, вчитель втрапить можливості першої зустрічі як найсприятливіші для створення умов ефективного спілкування в подальшому, оскільки і надалі потрібно буде прикладати набагато більше зусиль і енергії.

Третє запитання до ситуації вимагає **коротко обґрунтувати доцільність вибору способів впливу** на прикладі обґрунтування одного з обраних методів чи прийомів, що по суті, і було зроблене нами вище.

При відповіді на питання можна обмежуватись лише аналізом окремого методу або окремого прийому.

Наприклад. *Я обрав в цій ситуації з метою виховного впливу прийом вдаваної байдужості.*

Вважаю, що при певному комунікативному забезпеченні (не тільки «що» сказати, але і «як») цей прийом забезпечить позитивний результат. Вдавана байдужість педагога, його спокій та стриманість стане несподіванкою для учнів, здивує їх і поставить в незручне становище. Відчувши недоречність своєї поведінки, учні добровільно її припинять, оскільки при такій неочікуваній реакції вчителя зникне сенс її продовжувати. Педагог отримає подвійну перемогу, тому що додатково викличе повагу і симпатію до себе як до цікавої особистості, яка замість очікуваної розгубленості і нервозності продемонструвала спокій, витримку, винахідливість та прихований педагогічний гумор.

Четверте запитання

Які способи поведінки вихователя є педагогічно недоцільними при розв'язанні ситуації?

Прогнозуючи наслідки тих чи інших дій, методів, прийомів («як наше слово відгукнеться»), ми приходимо до висновків про

доцільність одних і недоцільність інших. Таким чином визначаємо способи поведінки, які не тільки не забезпечують позитивного результату, а навпаки можуть навіть і нашкодити, знизити коефіцієнт корисної дії виховного впливу.

Висновку про невідповідність того чи іншого способу поведінки в умовах заданої ситуації має передувати аналіз:

- змісту ситуації;
- особливостей вихованців, що провокують ситуацію;
- їх очікувань щодо дій вчителя;
- умов протікання ситуації;
- варіантів реакції учнів на можливі способи поведінки педагога.

Ми знаємо, наприклад, що пряий вплив в ситуації, суб'єктами якої є підлітки або старшокласники, викликає протидію. Він є недоцільним в ситуаціях з явно вираженим негативним ставленням, неповагою і недовірою до педагога.

Назвемо ті способи поведінки, які при будь-яких умовах є **неефективними**. Однак, незважаючи на це, деякі педагоги все ж звертаються до них, поглиблюючи конфлікт ще в більшій мірі. А саме:

- моралізування,
- повчання,
- нотації,
- нерозумна вимогливість,
- намагання з'ясувати стосунки, виявити винуватця,
- підкреслювання своєї вищості над учнями (зверхність),
- невміння стримати свої негативні емоції і керувати настроєм,
- безтактність.

З іншого боку, способами поведінки зі знаком «-» є способи, спрямовані на встановлення або з'ясування стосунків через:

- поступливість,
- загравання,
- підігривання,
- панібратство,
- вмовляння,
- конформізм (демонстрування згоди з неприйнятними думками і діями учнів).

Названі способи у провокованих учнями ситуаціях призводять

або до чисто зовнішньої форми “контакту” без внутрішнього прийняття педагога, або, частіше за все, до його поразки і зневаги школярами.

П'яте запитання

Запропонуйте оптимальний варіант розв'язання ситуації (ваші конкретні подальші дії на місці педагога).

Завдання вимагає наповнення конкретним дієвим змістом одного з обраних вами способів впливу і моделювання на його основі оптимального варіанту комунікативної поведінки педагога в даній ситуації.

Звісно, пошук найкращого варіанту розв'язання ситуації пов'язаний із знаходженням такого способу впливу, який заблокував би негативні прояви поведінки учнів, спонукав до її засудження та перебудови.

Однак не завжди зовнішні впливи викликають внутрішні зміни. Це вимагає певних умов.

Психолог Б. Ф. Ломов указує, що зовнішній вплив, перш за все, «проходить крізь фільтр довіри або недовіри» до вчителя. Інформація може бути корисною і правильною, але все-таки «не прийнятою, не пропущеною фільтром через закритість до неї каналу довіри».

Таким чином, здійснюючи виховний вплив, учителям слід одночасно сприяти тому, щоб виникло «зелене світло» для переходу його інформації у внутрішній план особистості вихованця. Такий «зелений коридор» створить можливість рухатись не тільки в один бік, а й у зворотній, тобто забезпечувати кроки вихованця назустріч.

З цієї причини вчителям важливо вміти оцінювати зміст своїх зовнішніх впливів не тільки з власної позиції, а й обов'язково з внутрішньої позиції вихованця, враховуючи наміри, причини, мотиви та конкретні умови вчинку. Адже надто часто невдачі педагога в тій чи іншій ситуації виникають саме через нерозуміння або неправильне розуміння школярів, через „смісловий бар'єр”.

Застосовуючи у тій чи іншій ситуації той чи інший спосіб, важливо звернути увагу і на його форму, оскільки зовнішня вимога, прийнятна за змістом, але образлива за формою (скажімо, груба, зневажлива, глузлива), також може лишитись за „смісловим бар'єром”. А такий бар'єр, як вважає психолог М. С. Неймарк, цілком заперечує корисну дію виховного впливу, адже сприймається

вихованцем не тільки вплив, а й ставлення з боку вчителя.

Отже, обираючи спосіб впливу у певній ситуації, необхідно завжди пам'ятати, що його успіх залежить від:

- особистості вихователя та ставлення до нього з боку вихованця;
- особливостей особистості учня;
- намірів та мотивів учинку;
- форми виховного впливу та ставлення педагога до вихованця.

А ще, за справедливим твердженням В. О. Сухомлинського, педагогічна ефективність виховного впливу тим вища, чим менше учень відчуває в ньому задум педагога.

Отож, досягнення очікуваного результату у педагогічній ситуації передбачає такі *etapu*:

- 1) аналіз змісту ситуації та чітке визначення мети, якої прагне досягти педагог;
- 2) моделювання змісту зовнішнього впливу, спрямованого на досягнення мети;
- 3) прогнозування зворотної реакції учнів;
- 4) створення умов (сприяння) для прийняття виховного змісту вихованцем та його переходу у внутрішній план особистості;
- 5) зміни у структурі особистості вихованця як результат виховного впливу.

Змодельуємо в контексті вищесказаного оптимальний варіант розв'язання ситуації першого знайомства, взятого нами для ілюстрації (учні під партами).

Після невеличкої паузи, не видаючи своєї розгубленості, привітаюсь і доброзичливо скажу: «Добрий день! Я вам не кажу «сідайте», оскільки ви це вже зробили. Якщо вам так зручно, будь ласка. Як не маю нічого проти. Хто не встиг взяти з собою зошит і ручку, дозволяю це зробити. Тема нашого сьогоднішнього уроку ...». Далі продовжу урок, ніби нічого не трапилось.

Проаналізуємо змодельований варіант з позицій означених вище п'яти етапів.

1. Мета – дати відчути учням недоречність вчинку і викликати добровільне небажання його продовжувати, поставивши їх в незручне становище.

2. Вчитель обрав прийом вдової байдужості з елементами іронії і наповнив його змістом, спрямованим на реалізацію поставленої мети.

3. Моделюванню змісту зовнішнього впливу передувало прогнозування зустрічної реакції учнів (незручність, здивування). З іншого боку, такі нестандартні дії вчителя передбачали створення позитивного враження про себе, такого важливого при першій зустрічі.

4. Стриманість вчителя, спокій, прихована іронія, небагатослівність, несподівані слова і дії, педагогічна кмітливність демонструють професіоналізм педагога, викликають до нього симпатію, створюючи цим самим умови для прийняття та переходу виховного змісту у внутрішній план особистості вихованців.

5. Результативність виховного впливу проявляється у тих змінах, які відбуваються у структурі особистості учнів: незадоволеність своїм вчинком та добровільне припинення негативної поведінки.

Критерії оцінювання варіанту розв'язання педагогічної ситуації під час екзамену

- Чи відповідає змісту ситуації та проблемі, яка в ній міститься?
- Чи містить в собі зміст обраного варіанту виховний потенціал (впливові можливості)?
- Чи відповідає обраному способу впливу (названому методу, прийому виховання)?
- Чи реалізує названі принципи виховання?
- Чи відповідає віковим та індивідуальним особливостям учнів?
- Чи здатний забезпечити результативність (спонукати до належних висновків, викликати незадоволення негативною поведінкою, сприяти її припиненню і т.п.)?
- Чи сприяє формуванню (ситуації першого знайомства) або посиленню позитивного ставлення та поваги до особистості вчителя (оцінка особистісного аспекту поведінки педагога з позицій створення або підкріплення позитивного враження як умови ефективного впливу)?
- Чи не є дії вчителя стереотипними, повчальними та моралізаторськими, здатними викликати протидію вихованців?
- Чи не поглиблює це ще в більшій мірі конфлікт?

III. Практичні завдання з педагогіки та методики виховної роботи для комплексного державного екзамену

1. Уявіть, що ви проводите у 10-му класі бесіду, мета якої – спонукати учнів до самовиховання. Змодельуйте початок цієї бесіди з використанням інформації, спонукаючої до самовиховання (з життя знаменитих людей, кіногероїв тощо).
 2. Ви складаєте план роботи з батьками. Запропонуйте тематику батьківських зборів, актуальну для батьків сучасних старшокласників (9-11 класи), охопивши всі напрямки всебічного розвитку особистості (розумове, естетичне, фізичне, моральне, трудове виховання).
 3. Сформулюйте 5-6 тем диспутів, актуальних для старшокласників сучасної школи. Обґрунтуйте, в чому їх актуальність.
 4. Складіть план проведення диспуту на одну з актуальних для сучасних старшокласників тем, включивши до нього запитання дискусійного характеру з обраної вами теми.
 5. Староста класу звернувся до вас з проханням допомогти скласти програму конкурсу веселих і кмітливих (КВК). Запропонуйте йому 5-6 цікавих завдань для цього конкурсу, спрямованих на розвиток інтелекту та творчих здібностей учнів старшого шкільного віку.
 6. Ви проводите останній урок в одинадцятому класі. Це останній урок у їхньому житті, основна функція якого - виховна. Запропонуйте цікаві ідеї щодо його проведення з метою впливу на емоційну сферу особистості випускників.
 7. Одному з п'ятикласників, який погано вчиться і вкотре не виконав домашнього завдання, класний керівник з докором зауважує:
 - Олеже, як ти допускаєш, щоб тобі весь час ставили двійки? Хлопець відповідає:
 - А я планую стати великим футболістом і грати в зарубіжних клубах. Мені платитимуть там великі гроші без вашої освіти...
- Спробуйте переконати хлопця у важливості навчання для майбутнього спортсмена . На які принципи виховання будете опиратись? Які дії класного керівника в цій ситуації будуть педагогічно недоцільними?*
8. Відомий американський дитячий лікар Бенджамін Спок розповідав Ю.П.Азарову, відомому російському педагогу, що його мати,

виховуючи п'ятеро дітей, була надзвичайно суворою з ними, однак виростила прекрасних людей і громадян. Ставши батьком, сам Спок вирішив виховувати своїх дітей по-іншому, а саме на засадах свободи, відкритої любові до дітей, дружби і співробітництва з ними. І також виховав не менш прекрасних людей і громадян.

Значить, авторитарна і гуманна система виховання рівноцінні? Визначте і обґрунтуйте свою позицію.

9. Йдучи на годину класного керівника, я побачив у коридорі другокласника, який стояв біля сходів і плакав. Виявилось, що побив його Андрій, учень мого 6-В класу, в який я прямував. Відчинивши двері 6-В класу і побачивши Андрія, я ...

Змоделюйте оптимальний варіант виховного впливу класного керівника на свідомість Андрія і обґрунтуйте його.

10. Класним керівником при використанні методу рольової гри розігрується ситуація: кілька підлітків пропонують своєму однолітку випити з ним. Він відмовляється, за що вони називають слабаком, маминим синочком, жовторотиком. Учні пропонують різні варіанти відмови. Один з них звертається до вас: «А як би Ви повели себе в цій ситуації?».

Уявіть себе на місці цього підлітка і змоделюйте варіанти відмови від алкоголю .

11. На уроці вчителька викликала третьокласника . Слава підійшов до дошки, і вчителька з жахом вигукнула:

- Що це в тебе на ремені?
- Кобура.
- А ти знаєш, що це чохол від пістолета?
- Знаю.
- Значить сьогодні кобура, а завтра пістолет принесеш до школи.

Вона зняла зі Славака ремінь, розстебнула кобуру і висипала на стіл гумки, черепашки, камінці і коробочку з засушеним листям. Учителька соромила хлопця при всьому класі. А він, відвернувшись до дошки, гірко плакав.

Які принципи виховання порушила вчителька ?

12. Третьокласник Юрко – розвинений, здібний хлопчик. Учиться відмінно, але великий забіяка. По дорозі додому зі школи часто кривдить дівчаток. Я всіляко намагалася впливати на нього, але Юрко

не виправлявся. Одного разу, наприкінці останнього уроку, підіймається дівчинка і заявляє: «Боюся йти додому. Юрко каже, що поб'є дорогою». «Що ти сказала? – перепитала я. – Хіба мислимо, щоб Юрко, відмінник, такий стриманий хлопчик почав битися. Якщо він і лякав тебе, то мабуть жартуючи. Ганьбити себе бійкою з дівчинкою він не буде. Йди спокійно додому». Юрко почервонів, встав і промовив: «Я лише пожартував. Вибач, Лідо».

На які принципи виховання зробив опору вчитель?

13. Віра Сергіївна, класний керівник 7-Г, щоб знати, що відбувається в класі без неї, призначила Галинку стежити за учнями і розповідати їй про все. Коли Віра Сергіївна захворіла, студентку-практикантку Лесю Петрівну призначили виконувати обов'язки класного керівника. Після уроків до неї підійшла Галинка і почала розповідати про все і про всіх.

Спробуйте вплинути на свідомість дівчинки, використовуючи метод переконування. На які принципи виховання ви зробите опору, щоб забезпечити ефективність переконування?

14. З наочними посібниками, журналом і чималим зошитом, де слово в слово був записаний весь урок, Ірина Петрівна вперше в житті переступила поріг класу як учителька. Не пам'ятала, як промовила звичайне: «Добрий день. Сідайте». Тільки чудово запам'ятала той жах, який охопив її від гудіння, що раптом сповнило кімнату. Так, так, гудіння! Здавалось, воно лунало звідусюди: від стін, вікон, навіть від стелі. Ще не розуміючи, у чому справа, молода вчителька оголосила тему. Гудіння посилилось, а чийсь басок промовив: «Двадцять разів уже чули...» Ірина Петрівна придивилась до учнів і здогадалась: це гули вони. Гули, не розтуляючи ротів, манірно склавши руки на парті.

Ваша мета – створити сприятливі психолого-педагогічні умови для продуктивного продовження уроку. Як ви забезпечити педагогічно-доцільну самопрезентацію? На які принципи виховання зробите опору?

15. Уявіть, що ви директор або завуч школи. Щойно побували на уроці у молодого учителя історії, проведеного методом лекції. Педагог не зумів забезпечити зустрічної активності учнів. Десятикласники були неуважні, шуміли і не слухали вчителя.

Які поради ви дасте учителю щодо забезпечення ефективності методу лекції?

16. Ви методист студентів, які перебувають на педагогічній практиці.

Відвідали урок історії з використанням методу демонстрації. Учні десятого класу були пасивні, не проявляли інтересу до навчального матеріалу, що демонструвався на екрані.

Які поради ви як методист дасте студенту щодо забезпечення ефективності цього методу?

17. Поясніть різницю між трьома педагогічними методами:

- а) бесідою як методом навчання;
- б) бесідою як методом виховання;
- в) бесідою як методом педагогічних досліджень.

Сформулюйте по одному запитанню до кожного виду бесіди.

18. Молодий учитель фізики Микола Тимофійович зайшов на перерву до свого кабінету, щоб підготувати до уроку прилади. Підійшовши до шаф, помітив між ними на підлозі двох учнів 11-го класу, які саме розливали вино. Щойно зібрався зробити зауваження, як почув пропозицію підтримати їхню компанію.

Спробуйте спрямувати цю ситуацію у виховне русло, використавши один з методів виховання (ваше завдання полягає в тому, щоб поставити цих зухвалих хлопців в невідне для них становище). Які дії педагога у цій ситуації будуть педагогічно недоцільними?

19. Вас призначили в 9-А на місце надзвичайно авторитетного класного керівника (Ніна Іванівна пішла у декретну відпустку). Приходите на першу виховну годину. Повертаєтесь до дошки, щоб написати тему виховної бесіди, і раптом відчуваєте, що хтось поціливі Вам з рогачки в потилицю...

Спробуйте використати цю ситуацію з метою впливу на свідомість, застосувавши метод переконування (ви маєте домогтись того, щоб хлопцю стало незручно за свій негідний вчинок, і він сам його засудив). На які принципи виховання ви будете опиратись, здійснюючи вплив? Які дії вихователя у цій ситуації будуть педагогічно недоцільними?

20. Класний керівник Лариса Борисівна помітила, що десятикласницю Ірину майже щодня підвозять на автомашині незнайомі чоловіки, та й після уроків за нею заїжджають молодики. Стурбована вчителька запитує дівчину: «Ірино, невже ти зовсім не дорожиш своєю честю та репутацією?». Школярка спокійно відказує: «Те, що колись приховувалось, тепер, навпаки, престижно і досить матеріально вигідно».

До яких аргументів ви звернетесь, впливаючи на свідомість цієї дівчини методом переконування. Запропонуйте короткий монолог-звернення до учениці. Які дії педагога можуть стати перешкодою ефективного переконування?

21. Галя опустила очі: «У нас в класі всі дівчата уже дружать з хлопцями, тільки я ні з ким не зустрічаюсь. Не можу сказати, що я негарна, і одягаюсь непогано. Проте мене ніхто не помічає. Дівчата приходять у школу, розповідають, як провели вечір, а мені розповідати нічого. Невже так і не буде в мене першого кохання? Подруги кажуть, що я надто скромна, а сором'язливість сьогодні не в моді. Напевно, вони мають рацію, бо на таких, як я, ніхто уваги не звертає, нікому не цікаво, що в мене на душі,— головне, щоб було весело, щоб на дискотеки ходила, вміла палити, випивати...».

Спробуйте вплинути на дівчину, звернувшись до методу переконування. Які аргументи допоможуть підсилити ефективність переконування? На які принципи виховання будете опиратись?

22. Як завжди, заходжу до класу, вітаюсь, запитую:

— Хто відсутній?

А, між іншим, і так бачу, що двох немає — найнедисциплінованіших. «Ну добре, хоч сьогодні відпочину»,— подумала я. Але тут двері розчинилися, і до класу увірвалися хлопчачки. В руках вони тримали троянди.

— Це Вам! — сказали вони, простягаючи мені квіти.

— Спасибі, але з якого приводу?

— Це Вам у день народження.

— А як ви дізналися?

— Е-е... це секрет фірми.

Але виявилось, що у фірми є ще один секрет. Троянди були якось дивно зламані.

— Хлопці, а де ви їх взяли?

— Наламали. За нами двірник аж до школи гнався!..

На які принципи виховання будете опиратись, здійснюючи виховний вплив на хлопців? Як поведете себе з позицій авторитарного, демократичного та ліберального стилів спілкування? Запропонуйте оптимальний варіант виховного впливу.

23. На уроки Сава Ілліч приносив куби, конуси, кулі з пап'є-маше, розставляв їх на столі й казав: «Малюйте!» Не могло бути нуднішого за-

няття, ніж заштриховувати на папері в клітинку грані кубів і поверхню конусів.

Якось на його уроці Федько Матерій, замість того, щоб вимальовувати конус з паралелепіпедом, зобразив Саву Ілліча: баб'яче волосся, ніс гулею, очей майже не видно, бо їх закрив лоб, і коняча щелепа. Портрет пішов по руках, викликаючи сміх.

— Баба-яга.

— Ні, дячок.

— Батько Махно.

Сергій аж заверещав:

— Ой, схожий!

— Сергію, що там у тебе? Дай-но сюди! — над ним стояв Сава Ілліч. — Дай сюди, я прошу.

Уявіть себе присутнім на цьому уроці як директора школи. Які ви дасте поради вчителю щодо умов розвитку пізнавального інтересу у навчанні? Як ви себе повели б у цій ситуації на місці вчителя, щоб поставити Федора в незручне становище і викликати небажання продовжувати подібні вчинки в подальшому?

24. Під час екскурсії до лісу мої восьмикласники сіли обідати, а Сергій, що сидів збоку під деревом, майже нічого не їв. «Чи не захворів?» — думаю. Однак по обіді, коли всі побігли купатись на озеро, Сергій підійшов і запропонував мені шматок домашнього пирога, яким він не бажав ділитись з іншими.

Спробуйте спрямувати цю ситуацію у виховне русло, обравши шлях прихованого впливу. Назвіть особливості прихованого впливу. На які принципи виховання будете опиратись, здійснюючи вплив?

25. Максиму здавалося, що йому постійно занижують оцінки. Одного разу, коли він ледве впорався з абсолютно нескладною задачею і отримав цілком заслужену оцінку, він підійшов на перерві і простягнув мені авторучку: «Виправте, будь ласка. Задачу я розв'язав, безперечно, на 8-9 балів, а Ви мені поставили лише 5».

Щоб вплинути на учня, зверніться до методу переконування. Яким змістом ви його наповните? До яких звернетесь аргументів? Ваша ціль — домогтись припинення такої поведінки учня в подальшому.

26. У 4-му класі часом зникали дрібні речі: олівці, ручки, гумки тощо. Діти звертались до вчительки Ольги Анатоліївни, але вона на це не реагувала («Пошукай, десь закотилось»). Якось у Катрусі зникли

рукавички. Вчителька знов: «Може, ти їх десь забула?» Нарешті, з учительського столу зникла подарована ручка. Почали шукати. Ручку знайшли в парті у Галі.

Яким змістом ви наповните індивідуальну бесіду з дівчинкою? Які умови забезпечують ефективність індивідуальної бесіди та її переконуючий ефект? Що ви скажете учням після проведення бесіди з ученицею?

27. Сергій закохався у Клаву ще у дитячому садку. Їй подобалися лідери, і він намагався в усьому бути першим: прекрасний спортсмен, переможець олімпіад, гарно одягається, краще за всіх танцює... Сергій і Клава завжди вдвох. Але між ними несподівано з'являється третій — новенький. Як ніж в серце Сергія пролунало Клавіне: «Набрид!» Клава ж серйозні наміри Сергія: «Можеш не хвилюватися: від завтра ти мене взагалі не побачиш...» — прийняла за жарт.

...І ось Сергій повільно видирається вістрям стрімкої кручі. Крок, ще один... Вдома вже залишена та страшна записка, що дала назву фільмові: «В моїй смерті прошу звинувачувати Клаву К.». А внизу — рика: штовхни лише — і камінець летить у прірву.

Вдома чекає на сина батько, з кожною хвилиною все більше і більше хвилюючись. Ось він відкриває портфель і знаходить записку великими літерами: «Прошу в моїй смерті...»

І саме тоді у дверях з'являється Сергій.

Що сказати синові? Звернутись до нотацій, повчань? Ні. Батько, відчуваючи, що хлопцеві важко, що необхідно допомогти Сергію віднайти душевну рівновагу, обирає інший спосіб.

Продемонструйте переконуючий монолог, з яким ви звернулись би до сина у такій ситуації. На які принципи виховання робитиме опору для забезпечення його ефективності?

28. У вікнах будинку, навпроти котрого злочинець убивав водія таксі, ще світилося. Молодий слідчий одразу відчув, що господарі, зовні інтелігентні люди, мовчатимуть, боячись за наслідки своїх свідчень. Але тільки вони могли йому допомогти.

— Невже ви не бачили, як дві години тому перед вікнами вашого будинку вбивали людину? Мабуть, він і допомоги просив...

— Ні. Ми були зайняті. Ось готуємося переселятися на нову квартиру, пакуємо книги...

Уявімо, що не слідчий, а Ви, педагог, прийшли до цих людей і маєте

схилити їх до відвертого зізнання. Продемонструйте, як ви це будете робити, звернувшись до методу переконування. Назвіть умови ефективного переконування.

29. До першого в житті самостійного уроку готуюсь серйозно. Хочу з порогу здивувати учнів цікавими фактами. Зразу після дзвінка відчиняю двері 9-В — у класі нікого немає. Не вірю своїм очам. Бачу, учні тихенько сидять... під партами.

Як учителю потрібно повести себе у цій ситуації, щоб: а) створити сприятливі умови для продуктивного продовження уроку; б) забезпечити конструктивну педагогічно доцільну самопрезентацію?

30. Коли Світлана Сергіївна вперше переступила поріг учительської фізико-математичного ліцею, вчителі їй поспівчували, оскільки знали ставлення до літератури майбутніх математиків з 10-Б класу. В учительській вона переважно мовчала. Але це мовчання було змістовним. Недарма ще в університеті студентку Світлану називали майстринею змістовних пауз.

До уроку в 10-Б залишалась майже година. Світлані Сергіївні цього було досить, щоб обміркувати свою першу зустріч з десятикласниками. Вони також готувались гідно зустріти нову вчительку.

З порога Світлана Сергіївна кинула погляд на дошку, вцент списану формулами. Всі демонстративно виконували завдання, написані на дошці. Староста сказав, одночасно продовжуючи писати в зошиті: «Сьогодні у нас директорська контрольна. Ми маємо до неї підготуватись. Наш ліцей спеціалізований, фізико-математичний. А тому ми Вам пропонуємо таку форму співробітництва: Ви нам розповідаєте літературу, а ми розв'язуємо задачі. І нам буде вигідно, бо ми займатимемось головною своєю справою, і Вам непогано, бо будемо сидіти спокійно, не порушуючи дисципліну».

Світлана Сергіївна розуміла, що заклики, моралізування тут тільки зашкодять. «Я зараз мушу так на них подіяти, щоб у них з'явилась потреба і в моєму предметі»,— думала вона. Потім підійшла до вікна і...

До якого методу виховання слід звернутись у цій ситуації, щоб вплинути на мотиваційно-ціннісну сферу особистості учнів і викликати інтерес до літератури? Продемонструйте переконуючий монолог, спрямований на досягнення цієї мети.

Зразки виконання окремих практичних завдань комплексного державного іспиту

1. Сьогоднішня година спілкування не вимагає від вас активності **вербальної**, оскільки мова йтиме про самовиховання. Її ціль – викликати **діалог з собою**, вийти на **осмисленість** свого власного внутрішнього змісту.

Відомо, що самовиховання включає в себе послідовність таких кроків: **інтерес** до власного самовдосконалення; його перехід у **потребу**; **бажання** (хочу, бажаю покращувати себе); приймаю **рішення**; здійснюю **самооцінку**; ставлю **мету**; складаю **програму**; активізую **волю** для її виконання; **регулярність** та систематичність подальших кроків.

Сьогодні наші помисли ми сконцентруємо на етапі **самооцінки**, ціль якої - провести *внутрішню ревізію*, здійснити *внутрішній суд*. «Прекрасні ми, – говорив психолог Платонов, – коли пізнаємо самих себе; потворні (огидні), коли цього не робимо».

Коли відомого футболіста Андрія Шевченка запитали, чи є у нього вороги, він відповів: «Так, є. Але вони не зовнішні, а *внутрішні*. Це мої недоліки, з якими я завжди вступаю в боротьбу».

Але перш ніж завдавати ударів по своєму внутрішньому ворогу, потрібно здійснити *розвідку* і позначити на карті ті місця, в яких знаходиться ворог. Нехай епіграфами нашої сьогоднішньої бесіди стануть такі афоризми:

«Найсильніший переможець той, хто переміг самого себе» (так говорили давні греки); «Якщо не навчишся керувати собою, тобою будуть керувати інші» (із детективу О. Марініної); «Людина до рівня особистості підіймається лиш тоді, коли набуває здатності керувати собою, володіти своїми почуттями і пристрастями» (*М.Островський*); «Якщо день пропав – це для мене нещастя» (Ю. Власов).

2. Актуальні теми батьківських зборів для старшокласників: «Особливості спілкування з учнями старшого шкільного віку»; «Розум, сила, душа як основні цілі виховання»; «Майстерність розв’язання проблемних педагогічних ситуацій у сімейному вихованні»; «Справжній і фальшивий батьківський авторитет»; «Секрети прихованого впливу»; «Як забезпечити здоровий спосіб життя у сім’ї?».

3. Теми диспутів: «Що значить бути сучасним?»; «Справжній друг –

це...”; “Як врятувати себе від конформності?”; “Що значить вдало вийти заміж?”; “В здоровому тілі здоровий дух: за і проти”.

4. Питання до диспуту “Як врятувати себе від конформності?”:

-Що таке конформність і коли вона стає небезпечною?

-Коли конформність набуває позитивного смислу?

-Чи погоджуєтесь ви зі словами В.Гете “Дорога, по якій іде більшість, сумнівна”?

-Коли потрібно “пливти” проти течії?

-Як співвідносяться поняття: конформність, дипломатичність, толерантність?

-“Один в полі не воїн” чи “І один в полі воїн”?

-Якщо твоя думка розходиться з загальноприйнятою?

-Як захистити і зберегти свою власну позицію?

5. Пропонуємо завдання до КВК, творчі, живі, цікаві, більшість з яких не потребує попередньої підготовки.

1. Привітання команд “*Мы говорим друг другу комплименты*”

2. Розминка: команда одна одній по черзі задає питання з текстів відомих пісень. Інша команда повинна логічно, “в тему” відповісти куплетом або рядками іншої пісні. 3. Конкурс танцюристів “*Всі танці одразу*”. З кожної команди виходить дві танцювальні пари: яка з них краще і професійніше станцює танці, які несподівано змінюються (вальс, гопак, танго, циганочка, полька, брейк і т.д). 4. Конкурс композиторів. Учасникам дається поетичний текст (бажано з певним гумористичним підтекстом). За 5 хвилин команда має придумати музику і виконати цей текст хором. 5. Конкурс акторів. Кращі актори (по одному з команди)отримують текст з українського фольклору (скоромовку, забавлянку, прозивалку, лічилку тощо), яку потрібно прочитати з вказаними інтонаціями і невербально передати заданий образ. 6. Конкурс поетів. Кожній команді дається набір однакових слів, які необхідно зарифмувати і прочитати свій поетичний текст (буріме). 7. Конкурс архітекторів. Команди будують живу архітектуру з представників команди і дають її відповідно назву.

6. Учителька заходить до класу з великим плакатом, на якому зображена випускниця, що пише на дощці слова: «Прощавай, школ...». Дописуючи останню букву, підносить руку до очей, щоб витерти сльози. Праворуч на плакаті великими літерами написано такі слова: «Шкільний твір ми пишемо спочатку на чорновик, потім на

чистовик, а ось життя своє ми «пишемо» відразу на чистовик. І нічого в ньому не викреслиш, не допишеш».

Прикріпивши плакат до дошки, учителька бере крейду й пише на дошці тему уроку: “Ми стоїмо біля відкритих дверей”. Поки що все це робиться мовчки. Учителька ще не сказала жодного слова. Далі мовчки пише епіграф до уроку: «Та прийде час і принесе жорстоку кару тим, хто буде ставитись до життя неуважно й легко. Він покладе на рахунок кожен наш необачний і неправильний крок».

Потім учителька підходить до столу і починає «знайомитися» з учнями: «Добрий день! Мене звать... Я у вас буду читати...». Далі розпочинає урок, який вона вела при першому знайомстві з ними.

Цей урок переривається словами: «Що ж, здається, все це скінчилось. Жити до цього часу вам було легко й просто. Лунали шкільні дзвінки, які кликали вас на уроки математики, фізичної культури, біології, шкільні перерви, літні канікули. Невдовзі для вас пролунає ще один дзвінок. І це означатиме, що час шкільних дзвінків минув і більше не повториться. Це буде останній.

У вашому житті все буде: зустрічі, друзі, робота, інститут. Лише не буде для вас шкільних дзвінків. Подивіться у вікно на цей залитий сонцем шкільний двір і згадайте, як ви прийшли сюди вперше. Портфелі були легшими, аніж букети квітів, бо в них був лише один буквар. Ти знайшов у гурті батьків підбадьорливі мамині очі, поклав свою руку у велику долоню випускника і, супроводжений ним, ступив через шкільний поріг. Відтоді минуло одинадцять років.

Сьогодні ти знову побачиш серед сотень очей тривожні рідні очі постарілої мами і вже сам відчуєш у своїй руці долоньку малюка-першокласника, який цього разу проведе тебе за шкільний поріг. А потім будуть екзамени і, нарешті, випускний бал.

Тихіше, зараз знову для вас пролунає дзвінок, який покличе вас на останній урок. Лунає мідний дзвіночок. Відчиняються двері, і до класу заходить учителька, яка навчала випусників у першому класі, і підходить до столу.

«Доброго дня, дітки! Що потрібно зробити, коли вчителька входить до класу? Потрібно всім підвестися. А тепер сідайте, тільки рівенько. Рученята покладіть на парту. Я думаю, ви вже знаєте літери. Яка це літера (вказує на букву М)? А це яка (вказує на букву А)? А разом як буде? Колю, я розмовляла з твоїми батьками. Вони

мені сказали, що ти вже всі букви знаєш. Тобі буде легко вчитися. А тобі, Світлано, треба буде більше працювати...» Далі вчитель намагається знову оживити події, ситуації, фрагменти уроків, які були у чомусь важливі для учнів. Все робиться невимушено, емоційно. Учні не просто згадують, вони знову все це по-новому переживають. Наприкінці уроку лунає улюблена пісня класу про школу.

7. У цій ситуації слід керуватись такими принципами виховання: врахування вікових та індивідуальних особливостей учня; безумовного позитивного ставлення до особистості вихованця; поєднання поваги з вимогливістю. Пропонуємо короткі переконуючі монологи педагога:

Коли за сприятливих умов футболіст не може забити гол, то тут винні не ноги, а голова. Саме вона шукає вихід з найскладніших обставин на футбольному полі. Так що футболісту треба вміти не тільки добре рухатись, а й добре думати.

А раптом серйозна травма? Окрім футболу, ти більш нічого робити не навчився, знаннями не оволодів. Руками заробляти гроші вже не можеш, а головою не вмієш. Що далі?

Так, ти станеш великим футболістом, але домашні завдання все одно потрібно виконувати. Інакше будеш безграмотним, і тебе постійно будуть дурити. Та й шлях до зарубіжних клубів безграмотному футболісту закритий.

Назвемо ті способи поведінки, які при будь-яких умовах є неефективними. А саме:

- моралізування,
- повчання,
- нотації,
- безтактність,
- поступливість,
- загравання,
- підігравання,
- вмовляння тощо.

8. Пропонуємо два варіанти роздумів з приводу поставленої проблеми:

1. *Вважаю, що авторитарна і гуманна системи виховання ніколи не будуть рівноцінними, тому що авторитарність визнає тільки один авторитет — того, хто виховує. Така система пригнічує і*

пригноблює, не дає свободи особистості. Мати, напевно, виховала п'ятьох дітей сама. Суворість не є авторитарність. Вона була, перш за все, люблячою і суворою, вимогливою і чуйною, але завжди справедливою, інакше не було б такого результату. Стиль спілкування самого Спока забезпечив також позитивний результат, оскільки діти виховувались на засадах свободи, але з деякими обмеженнями; відкритої любові до дітей, але не сліпої; дружби і співробітництва, але не панібратства та загравання.

2. На мій погляд, уся таємниця виховання в особистості вихователя. Недаремно А. С. Макаренко говорив: «Ви можете бути з ними надто суворими та надто вимогливими. Але якщо ви відзначаєтесь своїми професійними успіхами, знаннями, вдачею, то будьте спокійні: вони всі на вашому боці, і вони не зрадять. Не має значення, в чому саме проявляються ці ваші здібності або хто ви такий».

9. Я попрошу другокласника зачекати, а тим часом завітаю до 11-го класу, викличу здоров'ягу-хлопця, зайду з ним у 5-В клас і, звернувшись до учнів, скажу: «По дорозі до вас я дізнався про "подвиг" вашого однокласника. Мені цікаво було б пересвідчитись в його сміливості, і я хотів би, щоб він повторив свій подвиг ще раз. Андрію, будь ласка, вийди на середину. Тепер підійди до цього хлопця і спробуй його вдарити. А тепер вийди зі своїм новим знайомим в коридор і попроси пробачення в того маленького хлопчика, якого ти образив до сліз».

Думаю, що такі дії педагога будуть педагогічно-доцільними, оскільки поставлять хлопця в незручне становище і заставлять зробити відповідні висновки щодо свого негідного вчинку, а прийом несподіваності підсилить ефективність виховного впливу.

10. Варіанти відмови:

1) Хлопці, я б із задоволенням зробив би це, але практика доводить, що мужики, які не п'ють, добиваються у житті більшого, ніж ті, які п'ють. Я вчусь казати «Ні!» тому, що мені шкодить. Я краще буду спілкуватись з вами тверезим. 2) Я хочу бути великою людиною! А у великих людей має бути велика сила волі. 3) Я, коли тверезий, не п'ю. 4) Хлопці, я краще буду жовторотиком, ніж синьоносиком. 5) Хлопці, по-моєму, баба – це той мужик, який думає, що стане мужиком після того, як вип'є. 6) Я просто скажу «Ні!» і надалі буду уникати таких компаній, де мене не розуміють, де безтолково витрачаєш час, ведеш пусті балачки і нічим не збагачуєшся. Я не звик себе розмінювати на

дрібниці.

11. У поданій ситуації вчителька проявила безтактність, порушивши наступні принципи виховання: безумовного позитивного ставлення до особистості вихованця, врахування індивідуальних та вікових особливостей вихованця, поєднання поваги з вимогливістю, прихованості виховних впливів.

12. Коментар до педагогічної ситуації. Мета вчителя: здійснити виховний вплив і сприяти припиненню негативної поведінки. З цією метою йому потрібно зробити опору на певні принципи виховання, оскільки це ті положення, від дотримання яких залежить ефективність виховних впливів.

У цій ситуації вчитель сприяв припиненню негативної поведінки, звернувшись до таких принципів:

1) опора на позитивне (зуміла забезпечити гальмування негативної поведінки, звернувшись до достоїнств учня); 2) принцип прихованості виховних впливів (наштовхнула на власні висновки не прямим шляхом, а приховано, «ніби не виховуючи»), прямий вплив міг би викликати опір і небажання припиняти негативну поведінку; 3) врахування індивідуальних та вікових особливостей учня; 4) поєднання поваги з вимогливістю.

15. Поради педагогу щодо забезпечення результативності методу лекції:

- змістовність;
- ефект новизни;
- гармонійне поєднання теоретичних положень з життям та практикою;
- логічний зв'язок між окремими частинами інформації;
- використання прийомів активізації пізнавальної діяльності учнів;
- техніка усного мовлення (оптимальний темп, тембр та тон голосу);
- дотримання принципу доступності;
- вміння акцентувати увагу на головному та суттєвому.

16. Поради педагогу щодо забезпечення результативності методу демонстрації:

- пізнавальний потенціал ілюстративного наочного матеріалу та його відповідність теоретичним положенням, що ілюструється;

- чітке комунікативне (словесне) забезпечення ілюстрованого наочного матеріалу;

- вміння поставити програмні питання до матеріалу, що демонструється ;

- виділення ключових моментів в ілюстрованому матеріалі, головного та суттєвого;

- дотримання почуття міри під час демонстрації ;

- залучення учнів до пошуку важливої інформації в ілюстрованому матеріалі.

17. Беседа як метод навчання спрямована на розвиток інструментальної сфери особистості (засвоєння знань з певної навчальної дисципліни, способів практичної діяльності, розвиток мислення). Різновиди бесіди: репродуктивна, проблемна, частково-пошукова.

Беседа як метод виховання спрямована на мотиваційно-ціннісну сферу особистості (формування переконань, поглядів, моральних якостей, розумних потреб тощо). В процесі такої бесіди виховний вплив може бути прямим, а також носити прихований характер.

Беседа як метод педагогічного дослідження спрямована на пізнання особистості вихованців (поглядів, інтересів, потреб, переконань, спрямованості) та міжособистісних стосунків.

18. Думаю, що у цій ситуації молодого педагога виручить почуття гумору. Запропонуємо декілька варіантів реакції на пропозицію зухвалих хлопців. 1. Погодитися, але з умовою, щоб перенести цей ритуал на вечір зустрічі випускників. Потім забрати вино, пообіцявши, що все залишиться тасмницею аж до того вечора. 2. Спокійно сказати: «Ви зачекайте, а я піду запитати дозволу директора школи, чи можна мені "вживати" в робочий час. А пляшку поки що заберу з собою...» 3. Подякувати і додати: «Але я не бомж і звик робити це по-людськи. А в моєму кабінеті подібне "майно" підлягає повній конфіскації. Це допоможе уникнути небажаних наслідків, перш за все, для вас». 4. Подякувати і додати: «Але я спочатку заберу цю рідину і покажу вчителю хімії. Він дослідить її вміст, а далі вирішимо». 5. Спокійно добираючи необхідні прилади і навіть не дивлячись в їхній бік, сказати: «Я не звик бути третім. Це принижує мою гідність. Екск'юз мі». 6. Ввічливо кивнути: «Я не

проти. Але давайте покличемо директора школи. Він знає дуже гарні тости. І я з радістю прослухаю його тост за ваше здоров'я».

Педагогічно-недоцільними у цій ситуації будуть наступні дії вчителя:

- поступливість,
- загравання,
- підігривання,
- панібратство,
- моралізування,
- повчання,
- нотації,
- безтактність.

30. Запропоновану ситуацію можна спрямувати у виховне русло, звернувшись до учнів з переконуючим монологом і підсиливши його прийомом вдаваної байдужості.

Оглянувши клас і витримавши паузу, Світлана Сергіївна стримано сказала:

- Гарзд. Я дозволяю вам займатися своєю улюбленою справою. Але дозвольте мені, коли я розповідатиму вам, стояти тут і дивитись у вікно, щоб нікого не турбувати.

Наступна пауза була наповнена вже іншим змістом: очікуванням, зародженням інтересу до особистості педагога. Дивлячись у вікно і відчуваючи, що увага з математичних завдань приховано переключалась на неї, вона розпочала урок:

*Снова выплыли годы из мрака
и шумят, как ромашковый луг.
Мне припомнилась нынче собака,
что была моей юности друг.
Нынче юность моя отшумела...*

У класі стояла тиша. А перед Світланою вже були не дерева за вікном, а допитливі очі переможених десятикласників. Навіть не помітила, як відійшла від вікна і вже стоїть біля столу.

IV. Зразки різних видів тестових завдань для курсового екзамену

Екзаменаційні завдання курсового іспиту включають різні види тестових завдань.

1.1. Закриті завдання, в яких необхідно вибрати правильну відповідь з кількох варіантів.

Складаються з двох частин: основної, що містить твердження або запитання, і варіантів вибору – до чотирьох-пяти можливих відповідей, із яких студент повинен вибрати:

- а) лише одну правильну відповідь, якщо твердження або запитання формується в однині;
- б) кілька правильних відповідей, якщо твердження або запитання сформульовано в множині.

Наведемо кілька прикладів.

1. Перцептивні здібності педагога проявляються в умінні:

- а) «читати по обличчю» внутрішній стан людини;
- б) ясно і чітко виражати свої думки та почуття за допомогою мови, міміки і пантоміміки;
- в) знаходити правильний підхід до учнів, встановлювати з ними педагогічно доцільні стосунки, дотримуватися педагогічного такту, формувати у класі сприятливий педагогічний клімат;
- г) організовувати учнівський колектив, згуртовувати його, спонукати до розв'язання важливих завдань, правильно організовувати власну діяльність;
- д) безпосередньо емоційно впливати на учнів, викликати в них повагу і визнання, досягати авторитетного ставлення до себе.

2. Які особливості характеризують виховання (у вузькому значенні)?

- 1) легкість діагностування результатів;
- 2) складність визначення результатів;
- 3) спрямованість на розвиток мотиваційно-ціннісної сфери особистості;
- 4) спрямованість на розвиток здібностей;
- 5) неоднозначність результатів;
- 6) віддаленість результатів.

Також тестові завдання можуть вимагати не лише простого

відтворення знань, але й застосування знань при розв'язанні педагогічних задач та ситуацій.

3. Виберіть принципи виховання, на які ви зробите опору при розв'язанні цієї ситуації.

Вас призначили в 9-Г на місце надзвичайно авторитетного класного керівника – Ніна Іванівна пішла у декретну відпустку. Приходьте на першу виховну годину. Повертаєтеся до дошки, щоб написати тему виховної бесіди, і раптом відчуваєте, що хтось поціливі Вам з рогачки у потилицю...

1) прихованість виховних впливів; 2) опора на позитивне в дитині; 3) безумовного позитивного ставлення до особистості; 4) єдність та послідовність виховних впливів; 5) врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців.

1.2. Завдання з альтернативними відповідями.

Пропонуються лише дві варіанти відповіді: **так – ні, правильно-неправильно**. Дається твердження, яке необхідно оцінити як точне чи неточне, правильне чи неправильне. Наприклад:

4. Власне важковиховувані підлітки ті, опір яких педагогічним впливам зумовлений сформованими захисними механізмами. ***Так чи ні?***

5. Прихильники теорії формальної освіти метою освіти вважають накопичення максимальної кількості знань з різноманітних галузей науки. ***Правильно чи неправильно?***

1.3. Завдання на встановлення правильної послідовності етапів певного процесу, операцій, подій. Такі завдання допомагають перевірити засвоєння певних алгоритмів, розуміння логіки взаємозв'язків.

6. Відновити логіку етапів корекційної роботи з важковиховуваними підлітками:

а) з'ясування причин протидії виховним впливам; б) забезпечення взаємного контакту з важковиховуваними; в) включення в діяльність з формування позитивного досвіду поведінки; г) дискредитація, знецінення негативних норм поведінки і розвиток мотивів самовдосконалення; д) закріплення позитивного досвіду поведінки шляхом схвалення, вправ, спеціального тренінгу.

1.4. Завдання на встановлення відповідностей.

Вимагає встановити зв'язок, відповідність між двома рядами

понять. При цьому один ряд містить більше елементів, ніж інший, щоб при встановленні зв'язку завжди залишалась можливість вибору. Інакше вірогідне випадкове вгадування відповідей. Так, якщо студент знає чотири з п'яти відповідей в однакових за кількістю списках, то п'яту він легко вгадає.

7. Встановіть відповідність між двома списками понять (назвою способу і конкретним способом, який відповідає тій чи іншій назві).

1) метод навчання	а) заохочення
2) метод виховання	б) демонстрація
3) метод педагогічних досліджень	г) інтерв'ю
4) прийоми виховання	д) усне опитування

2. Відкриті тестові завдання

Вимагають самостійного формулювання відповіді.

2.1. Завдання з пропусками: пропонується дописати, вставити пропущену групу слів чи слово, закінчити речення і т.п.

8. Заповніть пропуски, назвавши відповідні методи виховання.

Якщо метод ... супроводжується аргументами, доказами, критичним аналізом інформації, можливістю її заперечення, то при застосуванні методу... відбувається некритичне і несвідоме засвоєння певних понять чи виконання дій.

9. Допишіть пропущений метод виховання через організацію поведінки вихованців (включення у діяльність).

Рольова гра, педагогічна вимога, привчання, ..., доручення.

2.2. Завдання, які вимагають короткої відповіді (від одного слова до невеликого речення). Таке завдання передбачає лише одну правильну відповідь з метою уникнення двозначності, що забезпечує високу надійність і об'єктивність оцінки.

10. В чому сутність частково-пошукового методу навчання?

11. Педагогічно занедбані підлітки – це . . .

V. Тренувальні завдання

1. Назвіть прийоми педагогічної взаємодії, які використані з метою виховного впливу в запропанованих ситуаціях.

1.1. Віра Сергіївна, класний керівник 7-Г, щоб знати, що відбувається в класі без неї, призначила Галинку стежити за учнями і розповідати їй про все. Коли Віра Сергіївна захворіла, студентку-практикантку Лесю Петрівну призначили виконувати обов'язки класного керівника. Після уроків до неї підійшла Галинка і почала розповідати про все і про всіх.

Як діяти Лесі Петрівні?

Вислухаю ученицю і скажу: «Галинко, от послухай. На уроці математики Сергій кинув записку. Вона закотилася під парту. Олег не зрозумів, що записка для нього, підняв руку і сказав про неї вчителєві. Іван Семенович відказав: «Я і так це бачив і покараю Сергія, але доносити на свого товариша негарно». Олег почервонів. Після уроку він підняв записку і прочитав: «Олеже, давай підемо після уроків на кінні перегони». Підійшов до Сергія: «Ну що, підемо на перегони?» Як думаєш, Галинко, що відповів Сергій? А що відповіла б йому ти? Сергій похитав головою: «Коні вже поїхали...».

1.2. Пролунав дзвінок. До 8-го класу зайшла вчителька біології Олена Василівна. Привіталась, сіла за стіл і розгорнула класний журнал. Раптом відчинились двері, і через поріг порачкував Андрій. Клас завмер: всі знали, що напередодні однокласниці обізвали цього спокійного хлопчину боягузом і вгадали для нього іспит – увійти в клас рачки.

Як діяти вчительці?

Спокійно скажу: «Рачкуй-рачкуй, Андрію. Зарачковуй далі». Якщо він намагатиметься сісти, як звичайно, за парту, я почну заперечувати: «Ні-ні, Андрію, краще буде під партою. Книжки та зошити подати? Ні? Як ні? Невже ти відмовишся від істинно царського привілею?»

1.3. З наочними посібниками, журналом і чималим зошитом, де слово в слово був записаний весь урок, Ірина Петрівна вперше в житті переступила поріг класу як учителька. Не пам'ятала, як промовила звичайне: «Добрий день. Сідайте». Тільки чудово запам'ятала той жах, який охопив її від гудіння, що раптом сповнило кімнату. Так, так, гудіння! Здавалось, воно лунало звідусюди: від стін, вікон, навіть від стелі. Ще не розуміючи, у чому справа, молода вчителька оголосила тему. Гудіння посилилось, а чийсь басок промовив: «Двадцять разів

уже чули...» Ірина Петрівна придивилась до учнів і здогадалась: це гули вони. Гули, не розтуляючи ротів, манірно склавши руки на парті.

Що робити вчительці?

Не стану робити їм зауваження і закликати їх до порядку, а спокійно підійду до дошки з удавано байдужим виразом обличчя і напишу: «Погудіть, будь ласка, ще хвилин десять, бо в мене є термінова робота. Думаю, що за цей час я устигну її завершити». Закінчивши писати, сяду за стіл, розкладу папери і мовчки з серйозним виразом обличчя почну працювати...

1.4. Молодий учитель фізики Микола Тимофійович зайшов на перерві до свого кабінету, щоб підготувати до уроку прилади. Підійшовши до шаф, помітив між ними на підлозі двох учнів 11-го класу, які саме розливали вино. Щойно зібрався робити зауваження, як почув пропозицію підтримати компанію.

Як тепер діяти вчителю?

Ввічливо кивнути: «Я не проти. Але давайте покличемо директора школи. Він знає дуже гарні тости. І я з радістю послухаю тост за ваше здоров'я».

1.5. Під час уроку в 11-му класі ви помічаєте, що Дмитро трохи напідпитку.

Ваші подальші дії?

Особисто мене це обурило б. Ні в якому разі не заграватиму, бо це був би поганий приклад для інших: мовляв, ви можете приходити на уроки в такому стані, а я буду підлаштовуватись під вас. Я різко скажу: «Уявіть, що перед вами сидить майбутній суддя, який байдужими очима споглядає ваші страждання. Чи довірили б ви йому свої проблеми? Або майбутній лікар – чи довірили б ви йому своє здоров'я? А може майбутній вчитель – чи довірили б ви йому своїх дітей? Дівчата! Перед вами сидить ваш майбутній чоловік. Чи хотіли б ви, щоб таким був супутник вашого життя і батько ваших дітей? Мені здається, що місце Дмитра зараз не серед нас, а в ізоляторі. Тому попрошу старосту піти до шкільного лікаря і повідомити, що в нашому класі хворий».

1.6. Хлопці-семикласники затіяли гру: спускаються на перший поверх і з половини сходів щосили стрибають уперед, щоб ухопитися за одвірки (тут колись двері були). Так ось, хлопці за ті одвірки схопляться, погойдаються й зіскочать на підлогу. Задоволені, аж заздрісно! Я теж спробував, та нічого не вийшло. Хлопці мене на кпини взяли: «Куди лізеш, дрібното!» Ну, думаю, побачимо...

І от сьогодні я стрибав, стрибав і раз! — ухопився за одвірки. Руки побілили від напруги, та нічого, гойднувся, зараз на підлогу зіскочу, Р-раз! Що це? Руки відпустив, а на ноги не став, хоч і не впав. Сиджу на чомусь м'якому! Стріпнувся, щоб розібратися, що ж це піді мною. Поглянув — і зажмурився, щоб до тьми прийти, знову поглянув — а це чиясь голова! Волосся світле... Так це ж голова нашого директора, а я сиджу верхи на його плечах...

Як би Ви поводитись далі на місці директора школи?

...І він іде мовчки, впевнено, спокійно, а мені недобре стало, голова пішла обертом, я ледь не звалився. Він легенько рукою ноги мої притиснув, а я, щоб не впасти, за шию його обхопив...

Так я на ньому в учительську і в'їхав.

Вчителі – хто на півслові затнувся, хто голову від журналу підвів, хто відсахнувся з подиву.

Директор постояв трохи, потім нахилився, говорячи:

– Стоп, машина! Приїхали! Злізай, друже...

Я ні живий ні мертвий сповз з його плечей.

– Так це ж знаменитий Максим Невпинний! — пізнав хтось.

– Атож! Він і є. З приїздом тебе! — промовив директор і додав: — Ну йди, стрибай ще, може, й вийде...

Я вийшов, а за мною класна ступнула, двері вчительської причинила, прошепотіла: «Ох, була б я директором, дала б я тобі!» Глянув я їй в обличчя: точно дала б...

Але директори різні бувають. Та стрибати й гойдатися мені перехотілося... (В.О.Сухомлинський)

1.7. У вікнах будинку, навпроти котрого злочинець убив водія таксі, ще світилося. Молодий слідчий одразу відчув, що господарі, зовні інтелігентні люди, мовчатимуть, боячись за наслідки своїх свідчень. Але тільки вони могли йому допомогти.

– Невже ви не бачили, як дві години тому перед вікнами вашого будинку вбивали людину? Мабуть, він і допомоги просив...

– Ні. Ми були зайняті. Ось готуємося переселятися на нову квартиру, пакуємо книги...

Уявімо, що не слідчий, а ви, педагог, прийшли до цих людей і маєте схилити їх до відвертого зізнання. Нерідко і в школі трапляється така потреба. **Як збудити людяність в душі опосередковано?**

Слідчий ще здаля помітив серед книжок знайомі збірки поезій.

– Дозвольте ближче познайомитись з вашою бібліотекою?

– Будь ласка.

Узявши в руки невеличкий томик, він сказав:

– Расул Гамзатов... Доводилось читати. Пригадую, є в нього один вірш. Напам'ять не вивчав, але закарбувався в душі зміст: хоч багато проживи, хоч мало, та якщо чужий біль не став твоїм власним болем, то вважай, що ти марно жив на цьому світі...

Слідчий поклав збірку на місце і подивився на господарів:

– Ну що ж, я бажаю вам спокійно і безтурботно жити на новій квартирі.

Дай Боже, щоб на Вас ніколи не чекало те, що чекає зараз двох маленьких дітей. В їхнього батька хтось відібрав життя біля вікон вашого будинку... На все добре! А я про всяк випадок залишу вам свою візитну картку, гаразд?

2. Змодельуйте варіанти розв'язання поданих ситуацій з використанням прийомів удаваної байдужості, натяку, іронії, збудження гуманних почуттів.

2.1. Під час педагогічної практики Ви проводите урок англійської мови. Увійшовши до класу, Ви бачите, що Богдан сидить у масці монстра. Богдан вважається розумником, на уроках активний, проте полюбає різні витівки. Привітавшись з учнями і зупинивши свій погляд на Богданові, Ви...

2.2. Ви, практикант, даєте перший урок української літератури в 10-му класі, пояснюєте новий матеріал. Раптом Андрій дістає з портфеля плеєр і демонстративно починає слухати музику. Здогадавшись, що таким чином Андрій Вас випробовує, Ви ...

2.3. Учителя української літератури Костянтина Вікторовича учні прозвали «Кіт». Він знав про це. Одного разу, коли Кіт зайшов у 9-й клас, до його ніг вибігла механічна мишка і нумо витанцювувати перед ним. Ні трішки не розгубившись, він...

2.4. Ви, студент-практикант, починаєте урок хімії в 10-му класі і просите чергового вивертити дошку. У відповідь чуєте: «А який сенс? Я її витру, а Ви на ній знов щось напишете!» Знаючи, що Денис спеціально провокує Вас на конфлікт і одночасно випробовує, Ви...

3. Назвіть прийом виховної взаємодії, який забезпечив результативність впливу на учня.

Перед тим, як виділити нам ділянку для прибирання шкільного двору, класний керівник нас вишикував. Проникливо всіх оглянув, а про мене сказав безнадійно: «Цей точно працювати не буде,» - і взяв у мене з рук мітлу. Я утік, сховався, дочекався, коли піде класний, знайшов іншу мітлу і прибирав з хлопцями двір до останньої смітинки.

4. Виконайте тестові завдання, розміщені в кінці розділів: «Загальні основи педагогіки», «Дидактика», «Теорія виховання» посібника «Педагогіка» В.М. Галузяка, М.І. Сметанського, В.І. Шахова і звірте свої відповіді на тестові завдання в кінці названого посібника.

5. Уважно прочитайте ситуацію № 100 (навчальний посібник В. В. Каплінського «100 складних ситуацій на уроках та поза уроками») і дайте відповіді на питання:

1. До яких методів виховного впливу звернувся викладач педагогіки?
2. Які прийоми виховного впливу підсилили їхню ефективність?
3. На які принципи виховання зробив опору викладач, здійснюючи вплив на студентів-істориків?
4. Які дії викладача були б в цій ситуації педагогічно недоцільними?
5. Яку концепцію виховання відображає обрана модель поведінки викладача?
6. Визначте стиль спілкування викладача зі студентами.
7. Які педагогічні здібності допомогли йому у забезпеченні успіху?
8. Які особистісні якості посприяли формуванню позитивного ставлення студентів до нього?
9. Визначте умови формування пізнавального інтересу студентів, що проявляються у поданій ситуації.
10. Який метод навчання був обраний викладачем? Чи оптимальний він у цій ситуації і чому?

6. Виконайте тестові завдання з загальних основ педагогіки, дидактики та теорії виховання

1.1.1. Предметом педагогіки є:

1) соціалізація; 2) розвиток; 3) особистість; 4) виховання.

1.1.2. Який метод педагогічного дослідження полягає у планомірній зміні умов педагогічного процесу і реєстрації відповідних наслідків?

1) соціометрія; 2) тестування; 3) педагогічний експеримент; 4) спостереження.

1.1.3. Який метод дослідження застосовується у педагогіці для дослідження міжособистісних стосунків у групі?

1) соціометрія; 2) тестування; 3) педагогічний експеримент; 4) спостереження.

1.1.4. Яке з понять є «чужим» у наступному ряді?

1) експеримент; 2) розповідь; 3) спостереження; 4) анкетування.

1.1.5. Педагогіка лише на початку 17 століття виокремилась в

самостійну науку, тривалий час вона розвивалась у складі:

1) психології; 2) філософії; 3) медицини; 4) етики.

1.1.6. В якому з випадків йдеться про спостереження як метод педагогічного дослідження?

1) черговий вчитель спостерігає за порядком в їдальні;

2) педагог веде спостереження за взаємодією учнів в процесі групової організації навчання;

3) на екскурсії учитель біології разом з учнями спостерігає за поведінкою птахів;

4) учні спостерігають за демонстраційним експериментом, який проводить учитель фізики.

1.1.7. Спеціальна педагогіка досліджує:

1) особливості виховання людей з різними вадами розвитку;

2) принципи, методи, прийоми та форми викладання і вивчення конкретних навчальних дисциплін;

3) проблеми позашкільного виховання дітей і дорослих;

4) особливості виховання людини на різних вікових етапах.

1.1.8. В якому випадку мова йде про бесіду як метод педагогічної діагностики:

1) учитель на уроці за допомогою завчасно продуманих запитань актуалізує попередні знання учнів;

2) педагог за допомогою завчасно продуманих питань прагне з'ясувати ставлення учнів до моральних норм;

3) класний керівник проводить бесіду з учнями про правила поведінки в громадських місцях;

4) два класних керівники ведуть між собою діалог щодо координації планів виховної роботи своїх класів.

1.1.9. Який компонент належить до інструментальної сфери особистості?

1) переконання; 2) знання; 3) ціннісні орієнтації; 4) звички.

1.1.10. Який компонент належить до мотиваційно-ціннісної сфери особистості?

1) знання; 2) переконання; 3) уміння; 4) здібності.

1.2.1. Формування в особистості здатності до повноцінного сприйняття, переживання і розуміння прекрасного в мистецтві та житті є завданням:

1) морального виховання;

2) фізичного виховання;

3) естетичного виховання;

4) розумового виховання.

1.2.2. Краєзнавство, фольклор, рідна мова, народні прикмети і вірування, народний календар є засобами:

- 1) естетичного виховання;
- 2) фізичного виховання;
- 3) національного виховання;
- 4) трудового виховання.

1.2.3. Який компонент в структурі педагогічного процесу складають методи, засоби і форми навчання та виховання?

- 1) операційно-дійовий;
- 2) контрольно-регулювальний;
- 3) цільовий;
- 4) оцінювально-результативний.

1.3.1. В якому випадку йдеться про зміни в особистості дитини, зумовлені вихованням?

- 1) підліток змінює свої моральні переконання внаслідок участі в дискусії, організованій учителем;
- 2) підліток наслідує поведінку улюбленого кіноактора, переймає його звички, ціннісні орієнтації, способи поведінки;
- 3) підліток переоцінює свої погляди під впливом прочитаної книги;
- 4) підліток змінює свої погляди внаслідок спілкування з друзями.

1.3.2. Розгорнутий у часі процес кількісних і якісних змін в організмі та психіці людини, її мисленні, почуттях і поведінці, що є результатом біологічних процесів в організмі та впливів навколишнього середовища - це:

- 1) виховання;
- 2) соціалізація;
- 3) розвиток;
- 4) самовиховання.

1.3.3. Сутність якої теорії розвитку особистості відображена у такому висловлюванні Дж.Уотсона: «Дайте мені дюжину здорових, добре розвинених дітей і повну свободу виховувати їх так, як я вважаю за потрібне, і я гарантую Вам, що зможу зробити кожного з них ким завгодно: лікарем, юристом, художником, керівником торгівельної фірми, і навіть жебраком або злодієм, причому незалежно від його таланту, нахилів, здібностей, захоплень, покликання і раси»?

- 1) біогенетичної;
- 2) персоналістичної;
- 3) соціогенетичної;
- 4) взаємодії спадковості і середовища.

1.3.4. Сутність якої теорії розвитку особистості відображена в народних прислів'ях: «Яблуко від яблуні далеко падає», «Від лося – лосята, від свині - поросята»?

- 1) конвергенції;
- 2) біогенетичної;

- 3) соціогенетичної;
- 4) персоналістичної.

1.3.5. Якій концепції виховання відповідають слова П. П. Блонського «Учитель – лише співробітник, помічник і керівник дитини у власній праці дитини»:

- 1) натуралістичній;
- 2) технократичній;
- 3) директивній;
- 4) маніпулятивній.

1.4.1. А. С. Макаренко якось зазначив: «Моє око на той час було уже достатньо треноване, і я міг з першого погляду, за зовнішніми ознаками, за невловимими гримасами фізіономії, за голосом, за ознаками ходи, за запахом порівняно точно передбачати, яка продукція може вийти в окремому випадку з цієї сировини». Про які педагогічні здібності йдеться?

- 1) перцептивні;
- 2) комунікативні;
- 3) організаторські;
- 4) дидактичні.

1.4.2. Який стиль спілкування відображає намагання молодого вчителя швидко встановити контакт з учнями, бажання сподобатись при відсутності умінь та навичок педагогічного спілкування?

- 1) спілкування-залякування;
- 2) спілкування-загравання;
- 3) спілкування-дистанція;
- 4) спілкування на основі товариської прихильності.

1.4.3. Учитель сам вирішує всі питання життєдіяльності класу, визначає кожен конкретну мету, виходячи лише з власних установок, суворо контролює виконання будь-якого завдання і суб'єктивно оцінює досягнуті результати. Для якого стилю спілкування характерна така поведінка вчителя?

- 1) ліберальний;
- 2) демократичний;
- 3) авторитарний;
- 4) спілкування на основі спільної творчої діяльності.

1.4.4. Дидактичні здібності – це:

- 1) здібності, які проявляються в уміннях ясно і чітко висловлювати свої думки і почуття за допомогою мови, а також міміки і пантоміміки;
- 2) здібності до відповідної галузі науки (математики, фізики, біології, літератури і т.д.);
- 3) здатність передбачати наслідки своїх дій, прогнозувати розвиток тих або інших якостей вихованця;
- 4) здатність ясно і доступно передавати учням навчальний матеріал і забезпечувати їх зустрічну активність.

1.4.5. Про які здібності вчителя йдеться: педагог уміє адаптувати навчальний матеріал для учня, важке робити легким, складне – простим, незрозуміле - зрозумілим?

1) перцептивні; 2) організаторські; 3) мовні; 4) дидактичні.

1.4.6. Учитель, який за незначними ознаками, ледь помітними зовнішніми проявами вловлює найменші зміни у внутрішньому стані учня, володіє:

- 1) комунікативними здібностями;
- 2) перцептивними здібностями;
- 3) прогностичними здібностями;
- 4) академічними здібностями.

1.4.7. Який стиль педагогічного спілкування, характерний для вчителів-початківців, відображає, з одного боку, намагання швидко встановити контакт з дітьми, бажання сподобатись класові; а з другого – відсутність необхідної комунікативної культури, умінь та навичок, професійного досвіду, спрямованість на завоювання хибного, дешевого авторитету?

- 1) спілкування-загравання;
- 2) спілкування-дистанція;
- 3) спілкування-залякування;
- 4) демократичний.

1.4.8. Яку з нижче наведених бесід можна вважати методом педагогічної діагностики?

- 1) бесіда вчителя з учнями про правила поведінки в громадських місцях;
- 2) бесіда учителя з учнями, які запізнились на урок;
- 3) бесіда учителя з учнем, в ході якої з'ясовуються причини його важковиховуваності;
- 4) бесіда, в ході якої учитель узагальнює знання учнів з певної теми.

1.4.9. Виберіть пункт, в якому перераховуються методи педагогічних досліджень:

- 1) розповідь, бесіда, лекція, дискусія, дидактична гра, усний контроль, тест успішності;
- 2) аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, класифікація, узагальнення, систематизація;
- 3) пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, евристичний, частково-пошуковий, евристичний, дослідницький;
- 4) спостереження, експеримент, анкетування, інтерв'ю, бесіда, аналіз продуктів діяльності, тестування.

1.4.10. Які педагогічні здібності педагога проявляються в уміннях забезпечувати контакт з учнями, підтримувати його, попереджувати конфлікти, з'ясовувати стосунки після конфлікту?

1) організаторські; 2) комунікативні; 3) перцептивні; 4) мовні.

2.1.1. Яка особливість характерна для традиційної дидактичної системи?

1) навчання через відкриття;

2) головне завдання вчителя вбачається у передачі учням готових знань, умінь і навичок;

3) неекономне використання навчального часу;

4) засвоєння учнями знань і умінь відбувається у ході виконання різних видів діяльності.

2.1.2. В якому пункті вказано етапи процесу засвоєння знань?

1) аналіз, синтез, конкретизація, узагальнення, систематизація;

2) перевірка домашнього завдання, актуалізація опорних знань, повідомлення нової інформації;

3) сприймання нової інформації, осмислення, узагальнення і систематизація, закріплення, застосування на практиці;

4) ясність, асоціація, узагальнення, застосування.

2.1.3. Який з перерахованих мотивів учіння є внутрішнім?

1) почуття обов'язку;

2) почуття власної гідності;

3) інтерес до знань;

4) розуміння значення навчання для майбутнього життя.

2.1.4. Яка особливість характерна для педоцентричної дидактичної системи?

1) головне завдання вчителя вбачається у передачі учням знань, умінь і навичок;

2) економне використання навчального часу;

3) надання великого значення особистому досвіду і закономірностям пізнавального розвитку учнів;

4) засвоєння учнями знань і умінь відбувається шляхом сприймання, осмислення і запам'ятовування нової інформації.

2.1.5. В якому пункті етапи засвоєння знань подані у правильній послідовності?

1) сприймання, осмислення, закріплення, узагальнення, застосування;

2) сприймання, осмислення, узагальнення, закріплення, застосування;

3) сприймання, осмислення, застосування, узагальнення, закріплення;

4) сприймання, осмислення, застосування, закріплення, узагальнення.

2.1.6. В якому пункті рівні засвоєння знань подані від найнижчого до найвищого?

- 1) репродуктивний, впізнавання, розуміння, реконструктивний, творчий;
- 2) впізнавання, репродуктивний, розуміння, реконструктивний, творчий;
- 3) впізнавання, реконструктивний, репродуктивний, розуміння, творчий;
- 4) розуміння, впізнавання, репродуктивний, творчий, реконструктивний.

2.1.7. Учень успішно розв'язує типові задачі з математики (задачі за зразком), однак не може впоратися з нетиповими задачами. На якому рівні він засвоїв знання?

- 1) репродуктивному;
- 2) розуміння;
- 3) реконструктивному;
- 4) творчому.

2.1.8. Учень здатний відтворити матеріал параграфа, однак визначити в ньому головні ідеї і відповідати на уточнюючі запитання вчителя не може. На якому рівні він засвоїв знання?

- 1) репродуктивному;
- 2) розуміння;
- 3) реконструктивному;
- 4) творчому.

2.2.1. Принцип науковості навчання вимагає, щоб:

- 1) всі факти, положення і закони, які повідомляються учням, були достовірними і обґрунтованими;
- 2) вчитель орієнтувався на найвищу межу розумових можливостей учнів з метою її поступового підвищення;
- 3) розкрити учням практичне значення теоретичного матеріалу, пояснювати, для розв'язання яких життєвих проблем застосовуються ті чи інші завдання;
- 4) вчитель поступово ускладнював навчальний матеріал.

2.2.2. В якому пункті перераховуються принципи навчання:

- 1) свідомість і активність, науковість, доступність, наочність, міцність результатів, систематичність та послідовність, зв'язок з життям;
- 2) тривалість, своєчасність, легкість, різноманітність, проблемність, альтернативність, гуманістичність;
- 3) ясність, конкретність, образність, лаконічність, зрозумілість,

емоційність;

4) опора на позитивне, безумовне позитивне ставлення, прихованість виховних впливів, поєднання поваги з вимогливістю.

2.2.3. Вчитель під час пояснення нової теми так захоплюється власною діяльністю, що абсолютно не звертає уваги на діяльність учнів щодо засвоєння навчального матеріалу. Який принцип навчання він порушує?

- 1) принцип свідомості й активності учнів у навчанні;
- 2) принцип науковості навчання;
- 3) принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- 4) принцип доступності.

2.2.4. До якого принципу навчання відносяться правила: від легкого до складного, від відомого до невідомого, від близького до далекого?

- 1) принцип наочності;
- 2) принцип науковості;
- 3) принцип систематичності й послідовності;
- 4) принцип зв'язку навчання з життям.

2.2.5. Який принцип навчання забезпечується використанням прийомів варіативного повторення, пошуку опорних слів, асоціативних зв'язків, логічного групування і структурування навчального матеріалу?

- 1) науковості; 2) наочності; 3) доступності;
- 4) забезпечення міцності результатів.

2.3.1. В якій теорії змісту освіти учень розглядається як «глекчик», який потрібно наповнити знаннями?

- 1) теорії формальної освіти;
- 2) теорії утилітарної освіти;
- 3) теорії матеріальної освіти;
- 4) дидактичному екземпляризмі.

2.3.2. В якій теорії змісту освіти учень розглядається як «факел», який потрібно запалити?

- 1) теорії формальної освіти;
- 2) теорії утилітарної освіти;
- 3) теорії матеріальної освіти;
- 4) дидактичному екземпляризмі.

2.3.3. “Головне – навчити учнів мислити, а решта, тобто знання, прийде до них у процесі розвитку”, - вважав А.Дістервег. Прихильником якої теорії змісту освіти його можна вважати?

- 1) теорії формальної освіти;
- 2) теорії матеріальної освіти;

- 3) дидактичного утилітаризму;
- 4) дидактичного екземпляризму.

2.3.4. Учні разом з учителем споруджують на уроці іграшковий будиночок, включаються в практичну діяльність, у ході якої попутно засвоюють знання та уміння з мови, математики та інших предметів. Такий підхід до організації процесу навчання характерний для:

- 1) теорії формальної освіти;
- 2) теорії матеріальної освіти;
- 3) дидактичного утилітаризму;
- 4) дидактичного екземпляризму.

2.4.1. До якої групи методів навчання належить робота з підручником?

- 1) до словесних; 2) до наочних; 3) до практичних; 4) до проблемних.

2.4.2. За характером пізнавальної діяльності учнів методи навчання поділяють на:

- 1) словесні, наочні, практичні;
- 2) методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності, методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності, методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності;
- 3) пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі;
- 4) методи набуття нових знань, методи формування умінь і навичок, методи застосування знань, методи закріплення знань, методи перевірки знань, умінь і навичок.

2.4.3. Який із нижче наведених методів навчання найбільш доцільний для розвитку мислення учнів?

- 1) розповідь; 2) евристична бесіда;
- 3) репродуктивна бесіда; 4) пояснення.

2.4.4. Який метод навчання найбільшою мірою сприяє формуванню в учнів творчих умінь?

- 1) пояснювально-ілюстративний; 2) репродуктивний;
- 3) проблемний; 4) вправа.

2.4.5. За короткий проміжок часу (45 хв. уроку) учні повинні засвоїти нову тему, яка передбачає великий обсяг знань. Який метод навчання буде оптимальним у цьому випадку?

- 1) проблемно-пошуковий;
- 2) пояснювально-ілюстративний;

- 3) репродуктивний;
- 4) метод проектів.

2.4.6. Який компонент змісту освіти не може бути ефективно засвоєний лише за допомогою пояснювально-ілюстративного і репродуктивного методів?

- 1) знання;
- 2) репродуктивні вміння;
- 3) творчі вміння;
- 4) навчання.

2.4.7. Метод навчання, який полягає в тому, що вчитель ставить перед учнями проблему і сам розв'язує її, демонструючи шлях наукового пошуку, - це:

- 1) метод проблемного викладу;
- 2) частково-пошуковий метод;
- 3) дослідницький метод;
- 4) репродуктивний метод.

2.4.8. Метод навчання, під час використання якого учні розв'язують проблемне завдання у взаємодії з учителем, який спрямовує їхні дії за допомогою навідних питань, підказок, - це:

- 1) метод проблемного викладу;
- 2) частково-пошуковий метод;
- 3) дослідницький метод;
- 4) пояснювально-ілюстративний метод.

2.4.9. Метод навчання, за якого вчитель ставить перед учнями проблему, яку вони вирішують самостійно або за мінімальною допомогою педагога, - це:

- 1) метод проблемного викладу;
- 2) частково-пошуковий метод;
- 3) дослідницький метод;
- 4) пояснювально-ілюстративний метод.

2.4.10. "Навчання через відкриття" – це:

- 1) проблемне навчання;
- 2) пояснювально-ілюстративне навчання;
- 3) програмоване навчання;
- 4) догматичне навчання.

2.4.11. За джерелом знань методи навчання поділяються на:

- 1) пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемні;
- 2) словесні, наочні, практичні;
- 3) набуття нових знань, формування умінь, навичок, застосування знань, закріплення знань, перевірки знань;
- 4) стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності, організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності, контролю і самоконтролю.

2.4.12. Суть пояснювально-ілюстративного методу навчання полягає в тому, що вчитель:

- 1) організовує виконання учнями певного завдання, у процесі чого вони засвоюють необхідні знання і уміння, розвивають здібності;

- 2) формулює проблему і розповідає учням про її розв'язання;
- 3) повідомляє нову інформацію, яку учні сприймають, осмислюють і запам'ятовують;
- 4) ставить проблемне завдання і підводить учнів до його розв'язання, спрямовуючи їхній пошук.

2.4.13. Яка бесіда як метод навчання передбачає обговорення проблемних питань?

- 1) евристична; 2) репродуктивна; 3) інформативна; 4) катехізична.

2.4.14. Який метод буде оптимальним під час вивчення нової теми, якщо навчальний матеріал має суто інформативний характер?

- 1) пояснювально-ілюстративний; 2) проблемний виклад; 3) репродуктивний; 4) частково-пошуковий.

2.4.15. Який метод дає можливість учням спостерігати за діалектичним рухом думки вчителя до істини, розкриває шлях її наукового пошуку?

- 1) частково-пошуковий;
- 2) проблемний виклад;
- 3) дослідницький;
- 4) репродуктивний.

2.4.16. Який метод навчання виник на основі ідеї Джона Дьюї щодо "навчання шляхом діяльності"?

- 1) репродуктивний метод;
- 2) метод проектів;
- 3) метод демонстрації;
- 4) проблемний виклад.

2.5.1. У чому полягала суть белл-ланкастерської системи навчання:

- 1) вчитель працював з кожним учнем індивідуально;
- 2) вчитель займався з групою учнів різного віку, кожен з яких працював самостійно;
- 3) вчитель працював зі стабільною групою учнів одного віку;
- 4) вчитель спочатку навчав сильніших учнів, які потім передавали засвоєний матеріал іншим учням.

2.5.2. Першою в історії загальною формою навчання була:

- 1) індивідуально-групова;
- 2) індивідуальна;
- 3) групова;
- 4) класно-урочна.

2.5.3. Сутність белл-ланкастерської системи навчання полягала в:

- 1) використанні трьох форм навчальної взаємодії з учнями: лекцій для

великих груп учнів (40% часу), занять з невеликими групами учнів (20% часу), індивідуальної роботи (40% часу);

2) створенні класів не за віком, а за рівнем розвитку дітей (класи для здібних, середніх, слабких та учнів із затримкою розумового розвитку);

3) використанні більш здібних учнів як посередників між учителем і рештою учнів (старші учні під керівництвом вчителя вивчали матеріал, а потім, отримавши відповідні інструкції, навчали своїх молодших товаришів);

4) пристосуванні темпу навчання до можливостей кожного учня.

2.5.4. Етапами якого типу уроку є організація учнів, перевірка домашнього завдання, повідомлення теми і мети уроку, актуалізація опорних знань, вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого, підведення підсумків уроку і повідомлення домашнього завдання?

1) уроку вдосконалення знань, умінь і навичок;

2) уроку узагальнення і систематизації;

3) уроку вивчення нового матеріалу;

4) комбінованого уроку.

2.5.5. Етап комбінованого уроку, на якому педагог разом з учнями відтворює знання, що стануть основою для вивчення нового матеріалу, - це:

1) мотивація навчальної діяльності;

2) актуалізація опорних знань;

3) узагальнення та систематизація;

4) перевірка домашнього завдання.

2.5.6. Який етап уроку передбачає розкриття учням життєвої і практичної значущості нового матеріалу та забезпечення інтересу до нього:

1) актуалізація опорних знань;

2) мотивація навчальної діяльності;

3) узагальнення та систематизація знань,

4) закріплення знань.

2.6.1. Які існують види контролю?

1) проблемний, пояснювально-ілюстративний, програмований;

2) усний, письмовий, тестовий, практичний, графічний;

3) екзамен, залік, контрольна робота, колоквиум;

4) попередній, поточний, тематичний, підсумковий.

2.6.2. Функція контролю навчання, яка полягає у виявленні успіхів і недоліків у знаннях, навичках і уміннях учнів, з'ясуванні їх причин і

визначенні заходів для підвищення ефективності навчання:

1) діагностична; 2) навчальна; 3) виховна; 4) стимулююча.

2.6.3. Функція контролю навчання, яка полягає у формуванні в учнів адекватної самооцінки, відповідальності, дисциплінованості, самостійності, наполегливості в роботі:

1) діагностична; 2) навчальна; 3) виховна; 4) стимулююча.

2.6.4. Метод усного опитування, який полягає у тому, що вчитель викликає одного учня для відповіді, а 4-5 учням пропонує дати письмові відповіді на поставлені питання, - це:

1) фронтальне опитування; 2) ущільнене опитування; 3) поурочний бал; 4) бесіда.

2.6.5. Закриті тестові завдання – це:

- 1) завдання з пропусками;
- 2) завдання, що вимагають короткої відповіді;
- 3) завдання на вибір відповіді з кількох варіантів;
- 4) завдання-есе.

3.1.1. З позиції моделі прихованого виховного впливу виховання розглядається як:

1) сприяння; 2) маніпуляція; 3) невтручання; 4) формування.

3.1.2. В якому пункті етапи виховання подано у правильній послідовності?

- 1) формування в учнів поглядів і переконань – ознайомлення дітей із загальними нормами та суспільними правилами поведінки – формування ставлень – формування спрямованості особистості;
- 2) ознайомлення дітей із загальними нормами та суспільними правилами поведінки – формування в учнів поглядів і переконань – формування ставлень – формування спрямованості особистості;
- 3) ознайомлення дітей із загальними нормами та суспільними правилами поведінки – формування ставлень – формування в учнів поглядів і переконань – формування спрямованості особистості;
- 4) формування спрямованості особистості – ознайомлення дітей із загальними нормами та суспільними правилами поведінки – формування в учнів поглядів і переконань – формування ставлень.

3.1.3. З точки зору якої моделі виховання дитина за своєю природою є доброю, схильною до моральної конструктивної поведінки?

1) директивної; 2) виховання-сприяння; 3) маніпулятивної; 4) прихованого виховного впливу.

3.1.4. В якій моделі виховання виховну мету визначає не педагог, а вихованець?

1) директивне виховання; 2) маніпулятивне виховання; 3) виховання-сприяння; 4) прихований виховний вплив.

3.1.5. Яка з перерахованих нижче особливостей характеризує виховання (у вузькому розумінні)?

- 1) легкість діагностування результатів;
- 2) спрямованість на розвиток інструментальної сфери особистості;
- 3) однозначність і прогнозованість результатів;
- 4) віддаленість результатів у часі.

3.2.1. Який принцип виховання вимагає, щоб вихователь поступово зменшував міру свого втручання в поведінку дітей, розвиваючи в них відповідальність за власні дії?

- 1) опора на позитивне в дитині;
- 2) поєднання поваги з вимогливістю до вихованця;
- 3) єдність і послідовність виховних впливів;
- 4) поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і самодіяльності вихованців.

3.2.2. Яке з поданих нижче положень є принципом виховання:

- 1) науковість; 2) доступність; 3) забезпечення свідомості й активності учнів; 4) поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і самостійності учнів.

3.2.3. Який принцип є одночасно принципом виховання і принципом навчання:

- 1) врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- 2) поєднання поваги з вимогливістю до учнів;
- 3) забезпечення міцності результатів;
- 4) зв'язок теорії з практикою.

3.2.4. Який з принципів виховання вимагає прийняття вихованця таким, яким він є («не ти поганий, а твоя поведінка погана»):

- 1) врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованця;
- 2) безумовного позитивного ставлення до особистості вихованця;
- 3) прихованості виховних впливів;
- 4) поєднання поваги з вимогливістю.

3.2.5. Який принцип виховання ілюструють слова Ерми Бомбек: «Дитина найбільше потребує вашої любові якраз тоді, коли найменше її заслуговує»?

- 1) поєднання поваги з вимогливістю;
- 2) опора на позитивне в дитині;
- 3) безумовне позитивне ставлення педагога до особистості вихованця;
- 4) врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців.

3.2.6. Який принцип виховання вимагає налагодження конструктивної взаємодії школи і сім'ї у навчально-виховному процесі?

- 1) врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців;
- 2) систематичність і наступність виховання;
- 3) єдність і послідовність виховних впливів;
- 4) емоційність виховання.

3.2.7. Порушення якого принципу виховання може призвести до прихованого або відкритого опору вихованців впливам педагога?

- 1) систематичність і наступність виховання;
- 2) прихованість виховних впливів;
- 3) емоційність виховання;
- 4) єдність і послідовність виховних впливів.

3.2.8. Сутність якого принципу виховання виражають слова В. О. Сухомлинського: "Виховання - це не усунення недоліків, а зміцнення в дитині всього найкращого. В такому разі і недоліки усуваються самі по собі, їх витісняють бурхливі паростки досягнень"?

- 1) принцип опори на позитивне в дитині;
- 2) принцип поєднання поваги з вимогливістю;
- 3) принцип єдності та послідовності виховних впливів;
- 4) принцип систематичності та наступності виховання.

3.2.9. Опори на який принцип виховання вимагає така особливість виховання у вузькому розумінні як неоднозначність виховних впливів?

- 1) єдність та послідовність виховних впливів;
- 2) врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців;
- 3) систематичність та наступність виховання;
- 4) поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи та самодіяльності.

3.3.1. Який метод більш доцільний для спонукання учнів до самовиховання?

- 1) приклад;
- 2) доручення;
- 3) привчання;
- 4) вимога.

3.3.2. Класним керівником розігрується ситуація: кілька підлітків пропонують своєму однолітку випити з ними; вихованці по черзі виступають в ролі підлітка і моделюють варіанти поведінки в цій ситуації, які б дали змогу відмовитися від пропозиції без втрати репутації. Який метод виховання застосовує класний керівник?

- 1) привчання;
- 2) рольова гра;
- 3) педагогічна вимога;
- 4) метод використання природної виховної ситуації.

3.3.3. Яке з поданих нижче правил покарання є помилковим:

- 1) не можна карати дітей працею;

- 2) не можна карати дітей, коли мотиви їх проступку невідомі;
- 3) не слід карати дітей, коли їм щось не вдається зробити;
- 4) якщо дитина повторно провинилася, то перед тим, як покарати її, слід нагадати, що подібне вже траплялося раніше.

3.3.4. Яке з поданих нижче правил заохочення є правильним:

- 1) слід порівнювати минулі і теперішні досягнення учня;
- 2) досягнення учня слід оцінювати в порівнянні з успіхами інших учнів;
- 3) учнів слід заохочувати незалежно від докладених ними зусиль;
- 4) учнів слід заохочувати загалом, а не за конкретні досягнення.

3.3.5. Яке з поданих нижче правил заохочення є помилковим:

- 1) слід порівнювати минулі та теперішні досягнення учня;
- 2) учнів слід заохочувати загалом, а не за конкретні досягнення;
- 3) учнів слід заохочувати з урахуванням докладених ними зусиль;
- 4) слід пояснювати учням, що саме в їх поведінці варте заохочення.

3.3.6. Методом виховання через організацію поведінки вихованців є:

- 1) доручення; 2) переконування; 3) навіювання; 4) заохочення.

3.3.7. Методом оцінювання і корекції поведінки вихованців є:

- 1) покарання; 2) вимога; 3) навіювання; 4) створення виховних ситуацій.

3.3.8. До якої групи методів виховання належить дискусія?

- 1) методи впливу на підсвідомість вихованця;
- 2) методи організації поведінки вихованця;
- 3) методи оцінювання і корекції поведінки вихованця;
- 4) методи звернення до свідомості вихованця.

3.3.9. До якої групи методів виховання належить рольова гра?

- 1) організації поведінки вихованців;
- 2) звернення до свідомості вихованців;
- 3) оцінювання і корекції поведінки вихованців;
- 4) методи впливу на підсвідомість вихованця.

3.3.10. Метод оцінювання позитивної поведінки з метою її закріплення в якостях особистості – це:

- 1) переконування; 2) заохочення; 3) привчання;
- 4) створення виховних ситуацій.

3.3.11. Метод оцінювання негативної поведінки з метою її припинення або викорінення – це:

- 1) покарання; 2) вимога; 3) заохочення; 4) переконування.

3.3.12. Яке судження стосовно методу покарання є хибним?

- 1) не можна карати учня одразу ж після фізичної або душевної травми;

- 2) не можна карати роботою;
- 3) слід карати учня, який провинився, відразу ж;
- 4) не можна карати, коли внутрішні мотиви негідного вчинку учня невідомі вихователю.

3.3.13. Який метод є «чужим» у наступному переліку:

- 1) навіювання; 2) переконування; 3) заохочення; 4) спостереження.

3.3.14. Який метод виховання ґрунтується на психологічному механізмі емоційного обумовлювання?

- 1) покарання; 2) привчання; 3) переконування; 4) приклад.

3.3.15. Який метод виховання використовується з метою формування в дітей умінь і навичок спілкування (знайомство, подолання надмірної сором'язливості, відстоювання своїх прав) та профілактики негативних звичок (паління, вживання алкоголю):

- 1) привчання; 2) рольова гра; 3) приклад; 4) заохочення.

3.3.16. Сутність цього методу виховання, який застосовується здебільшого у вихованні молодших школярів, полягає в організації регулярного виконання певних дій з метою їх перетворення у звички:

- 1) приклад; 2) рольова гра; 3) переконування; 4) привчання.

3.3.17. Переконування - це:

- 1) безпосередній вплив на особистість (її емоційний стан, установки), який зумовлює некритичне і несвідоме засвоєння нею певних поглядів чи виконання дій;
- 2) словесний вплив на вихованця шляхом звернення до його власного критичного мислення;
- 3) організація регулярного виконання вихованцем певних дій з метою перетворення їх на звички;
- 4) негативне оцінювання поведінки вихованця з метою її припинення або викорінення.

3.3.18. Навіювання - це:

- 1) безпосередній вплив на особистість (її емоційний стан, установки), який зумовлює некритичне і несвідоме засвоєння нею певних поглядів чи виконання дій;
- 2) словесний вплив на вихованця шляхом звернення до його власного критичного мислення;
- 3) організація регулярного виконання вихованцем певних дій з метою перетворення їх на звички;
- 4) негативне оцінювання поведінки вихованця з метою її припинення або викорінення.

3.3.19. Який метод виховання є «чужим» у наступному переліку?

- 1) створення виховних ситуацій; 2) рольова гра;
- 3) доручення; 4) педагогічно доцільна самопрезентація.

3.4.1. Конформність – це:

- 1) засвоєння особистістю норм і способів поведінки, дотримання яких вимагає прийнята нею соціальна роль;
- 2) засвоєння індивідом способів поведінки на підставі спостереження за оточенням;
- 3) емоційно обумовлений процес ототожнення себе з іншою людиною, внаслідок чого відбувається засвоєння моральних норм, цінностей, установок і способів поведінки людини;
- 4) зміна індивідом власної поведінки або поглядів внаслідок реального чи уявного тиску групи.

3.4.2. Який метод виховання ґрунтується на психологічному механізмі вживання в соціальну роль?

- 1) заохочення; 2) приклад; 4) вимога; 4) доручення.

3.4.3. В 11 клас прийшов новий учень, який спочатку на приймав позиції більшості. Згодом під тиском групи він змінює свою поведінку і пристосовується до позицій більшості. Який психологічний механізм виховання лежить в основі таких змін?

- 1) емоційне обумовлювання; 2) вживання в соціальну роль;
- 3) конформність; 4) наслідування.

3.5.1. Підлітки з ситуативною (оманливою) важковиховуваністю опираються педагогічним впливам через:

- 1) відхилення у психічному розвитку;
- 2) особистісну незрілість, низький рівень морального розвитку;
- 3) невмілі дії вихователів;
- 4) сформовані механізми психологічного захисту.

3.5.2. Вихованець чинить опір лише виховним впливам класного керівника. Всі інші вчителі його хвалять як дисциплінованого і стриманого. Визначте тип важковиховуваності цього учня.

- 1) власне важковиховуваність;
- 2) оманлива важковиховуваність;
- 3) педагогічна занедбаність;
- 4) важковиховуваність з причин особливостей психіки учня.

3.5.3. Корекція поведінки важковиховуваних підлітків повинна розпочинатися з:

- 1) включення вихованця у діяльність, яка сприяє формуванню необхідних позитивних якостей;
- 2) сприяння поліпшенню становища підлітка в системі міжособистісних стосунків у класному колективі;
- 3) аналізу причин відхилень у поведінці підлітка, сильних і слабких

сторін його особистості;

4) дискредитації, знецінення негативних форм поведінки і розвитку мотивів самовдосконалення.

3.6.1. У чому полягає мета спонукального етапу організації самовиховання учнів?

- 1) викликати інтерес і потребу в самовихованні;
- 2) допомогти здійснити самооцінку;
- 3) забезпечити прийняття рішення;
- 4) активізувати вольові зусилля учнів.

Додатки

1.1. Афоризми та мудрі вислови, які можуть бути застосовані при моделюванні варіантів розв'язання педагогічних ситуацій для підсилення виховного впливу

- Правда – гіркий напій, неприємний на смак, проте корисний для відновлення здоров'я (*О. Бальзак*).
- Людині потрібно два роки, щоб навчитись говорити і шістьдесят років, щоб навчитись тримати язик за зубами (*Г. Флобер*).
- Найглибша істина здається пустим словом там, де її нав'язують (*А. Франс*).
- Гнів – це короточасне безумство, тому керуй своєю пристрастю, бо вона керуватиме тобою (*Горацій*).
- Нерідко нещастя – це інструмент, за допомогою якого Бог надає нам більш досконалої форми (*Бічер*).
- Аморально не змінювати переконань (*Ф. Достоевський*).
- Хто настільки глухий, що навіть від друга не хоче почути правду, той безнадійний (*Цицерон*).
- Як тільки дурень похвалить нас – він уже не здається нам таким дурним (*Ф. Ларошфуко*).
- Краще терпіти зло, ніж спричиняти його (*Хессе*).
- Не подобатись дурним людям означає бути гідним похвали (*Сенека*).
- Не дай озлобиться душе, не дай, не дай!
Тогда не сможешь петь уже. Конец и край.
Все, что болтают невпопад, слова обид –
Представь, что это листопад, листва летит (*О. Шестінський*).
- Опирайтесь можна лише на те, що чинить опір (*Б. Паскаль*).
- Людина хвалить себе рівно настільки, наскільки їй не вистачає розуму (*Б. Шоу*).

- Не слухайте ніколи тих, хто говорить погано про інших, а гарно про вас (*Л. Толстой*).
- Помста – це насолода душі мілкої і непорядної (*Ювенал*).
- Образи наносять від слабкості і нікчемності (*Б. Окуджава*).
- Держи подальше мысль от языка,
А необдуманную мысль от действия (*В. Шекспір*).
- Гальмувати себе потрібно на кожному кроці. Людина без гальмів – це зіпсована машина (*А. Макаренко*).
- По-справжньому сильні люди не принижуються до гніву (*Конфуцій*).
- Те, що починається в гніві, закінчується соромом (*Л. Толстой*).
- Гнів є ознакою не сильної душі, а слабкої (*Сенека*).
- Коли очі говорять одне, а язик інше, досвідчена людина більше вірить першим (*Емерсон*).
- Знай, що відповідь дурням – мовчання (*М. Монтень*).
- Краще втратити голову, ніж довіру (*Грузинське прислів'я*).
- У світі існує тільки один спосіб отримати перемогу у суперечці – це ухилитись від неї (*Д. Карнегі*).
- Щоб зіпсувати стосунки, достатньо почати їх з'ясовувати (*Д. Карнегі*).
- Люди вчаться, як говорити, а головна наука – як і коли мовчати (*Л. Толстой*).
- Брехня нічого не може змінити на краще, вона може лише зруйнувати (Народна мудрість).
- Чтоб мудро жизнь прожить,
Знать надобно немало.
Два важных правила
Запомни для начала:
Ты лучше голодай,
Чем что попало есть,
И лучше будь один,
Чем вместе с кем попало! (*О. Хаям*)
- Слідкуй за своїми думками, бо вони переходять у вчинки; слідкуй за своїми вчинками, бо вони породжують звички; слідкуй за своїми звичками – з них формується характер; слідкуй за своїм характером – він визначає спосіб життя, від якого залежить твоя доля (*Східна мудрість*).
- Я скачу, но я скачу иначе

По камням, по травам, по росе.

Говорят, он иноходью скачет, –

Это значит иначе, чем все (*В. Висоцький*).

- Для каждого настанет судный день:
Кем был, кем стал, где умысел, где лень?
Ты сам себе и жертва и палач.
Ну что ж, ложись на плаху головою,
Но оставайся все-таки собою,
Себя другим в угоду не иначе (*В. Солоухин*).
- Безтактна людина – мікроагресор, який так само соціально небезпечний, як п'яний шофер, оскільки він посягає на суверенітет вашої особистості (*В. Шубкін*).
- У серце увійде лиш те, що йде від серця (*Ж. Руссо*).
- Ты, говорящий, никого не убедишь, когда нет в сердце у тебя того, что сходит с языка (*Давня мудрість*).
- Кто не владеє розумом, того інші обманюють, осліплюють, експлуатують. Тільки той, хто мислить, вільний і самостійний. (*Л. Фесрбах*).
- Мозок людини повинен працювати. Він має щось творити, знаходити рішення. Мозок, який сам нічого не створює – мозок недорозвинутий (*П. Святогорець*).
- Розум завжди переможе силу (*П. Святогорець*).
- Якщо людина не працює головою, то яка користь з того, що вона розумна (*П. Святогорець*).
- Мозок людини сильніший від її кулаків (*Ф. Рабле*).
- Краса тіла може привабити істинних прихильників, однак для того, щоб утримати їх, потрібна краса душі (*Ч. Колтон*).
- Красиве не потребує додаткових прикрашань – найбільше його красить відсутність прикрашань (*І. Гердер*).
- Тілесна краса людини є щось скотоподібне, якщо під нею не приховується розум (*Демокрит*).
- З підсвідомістю не можна грати в демократію. Якщо не зможеш стати господарем своїх природних пристрастей, станеш їхнім рабом. А вони, здичавівши, виродяться в пороки (*Менандр*).
- Там, де спостерігається криза духовного життя, там спостерігається криза життя в цілому (*Тихон Пеліх*).
- Совесть, Благородство и Достоинство – вот оно, святое наше воинство.

Протяни ему свою ладонь,
за него не страшно и в огонь.
Лик его высок и удивителен.
Посвяти ему свой краткий век.
Может и не станешь победителем,
но зато умрешь, как человек (*Б. Окуджава*).

- Розум іржавіє від злісті (*Єврейське прислів'я*).
- Молода людина повинна шукати ту єдину іскру індивідуальності, яка відрізняє її від інших людей, і підтримувати її горіння всіма силами (*Г. Форд*).
- Немає кращого способу підбадьорити ворога, як показати, що ти його боїшся (*Ф. Купер*).
- З допомогою такту можна домогтися успіху навіть у тих випадках, в яких неможливо нічого досягти за допомогою сили (*Леббок*).
- Все, що досягнуто дресуванням, натиском, насильством, – неміцне, ненадійне (*Я. Корчак*).
- Є люди, які нагадують ковбаси: чим їх начиняють, те вони і носять в собі (*К. Прутков*).
- Я ніколи не погоджуся з твоєю думкою, але я до останнього буду захищати твоє право висловлювати її (*Вольтер*).
- Я поважаю будь-які переконання, і передусім ті, які несумісні з моїми (*С. Далі*).
- Немає нічого простішого, ніж завоювати любов, і нема нічого складнішого, ніж її утримати (*Арабське прислів'я*).
- Той, хто не погоджується зі мною, пробуджує у мене не гнів, а увагу: я надаю перевагу тому, хто заперечує мені і тим самим учить мене (*Монтень*).
- Хто хоче виправити недоліки людини, повинен шукати її достоїнства (*С. Рубінштейн*).
- Осуджуй не людину, а її дії (*М. Пирогов*).
- Я оцінюю людей тільки за результатами їхніх дій (*Наполеон*).
- Знання можуть надати людині ваги, однак лише вихованість може додати їй блиску (*Честерфілд*).
- Людина є не що інше, як ряд її вчинків (*Гегель*).
- Перш, ніж відкрити рот, подумай, чи не відкриється твоя дурість.
- Мовчи або говори те, що краще мовчання (*Піфагор*).
- Частіше користуйся вухами, аніж язиком (*Сенека*).
- Два вуха і один язик нам дані для того, щоб більше слухати і менше

говорити (*Зенон*).

- Мовчання не завжди свідчить про наявність розуму, проте свідчить про відсутність дурості (*П. Буаст*).
- Ти мовчиш краще, ніж говориш (*Талмуд*).
- Якщо день пропав – це для мене нещастя (*Ю. Власов*).
- На день треба дивитись як на маленьке життя (*М. Горький*).
- Не слово, а нещастя є вчителем дурнів (*Демокрит*).
- Красномовство, відволікаючи увагу на себе, завдає шкоди самій сутності речей (*Монтень*).
- Не надо бояться быть честным и битым, а надо бояться быть лживым и сытым (*Е. Крѣлатов*).
- Спасибі тим, хто мене ненавидить, вони роблять мене сильнішим (*Східна мудрість*).
- Найсильніший переможець той, хто переміг самого себе (*Давні греки*).
- Прекрасні ми, коли пізнаємо самих себе і потворні, коли цього не робимо (*К. Платонов*).
- Если низменной похоти станешь рабом –
Будешь в старости пуст, как покинутый дом.
Оглянись на себя и подумай о том,
Кто ты есть, где ты есть и куда же потом (*Рудаки*).
- Краще слухати критику від мудрого, ніж похвалу від дурнів (*Еклезіаст*).
- Жалок тот, в ком совесть нечиста (*А. С. Пушкін*).
- Людина до рівня особистості підіймається лиш тоді, коли набуває здатності керувати собою, володіти своїми почуттями і пристрастями (*М. Островський*).
- Деякі люди все своє життя лише тим займаються, що «починають нове життя». Вони не живуть, а весь час тільки починають жити. Весь час на початку. На початку без продовження. Точніше навіть не на початку, а тільки в думках про початок (*І. Ведін*).
- «Завтрашня» людина все життя починає жити завтра – і дуже швидко стає «вчорашньою». Здавалось би, як багато ще можна було б встигнути, якби почати не завтра, а сьогодні. Однак час, відведений на життя, невблаганно вичерпується, а життя, виявляється, ще й не починалось (*І. Ведін*).
- Это еще не победа, коль преисполненный сил,
Ты, над врагом торжествуя, сходу врага победил.

Если ж, разбитый жестоко, ты без поддержки и прав,
Даже друзей закадычных в трудной борьбе потеряв,
Сможешь собраться, подняться, встать, будто корнем пророс,
Это уже победа! это уже всерьез! *(Д. Гуліа)*

- Но если в нашей песни нету мысли,
Зачем ее тогда, скажите, петь *(Е. Крылатов)*.
- Навіть дурень, коли мовчить, здається розумним (Прислів'я).
- Ніщо так не піднімає авторитет, як мовчазність *(де Голь)*.
- Люди недалеко, як правило, засуджують все, що виходить за рамки їхнього кругозору *(Ф. Ларошфуко)*.
- Не розвивати себе в духовному плані – це все одно, що доглядати за бур'янами, які потім заглушать квіти *(П. Святотгорець)*.
- Якщо язик хоч раз звернув на шлях брехні, то дуже важко знову повернути його на шлях правди *(Монтень)*.
- Когда родители хамят,
растят родители хамят;
и вырастают хамы,
как папы, так и мамы *(С. Маршак)*.
- Хоть мало проживи, хоть много,
Но скажу тебе я не тая:
Если боль других твоей не стала, –
Прожита напрасно жизнь твоя *(Р. Гамзатов)*.
- Словом стреляй осторожно в споре,
Не забывай, дорогой человек:
Рана от пули затянется вскоре –
Рана от слова пылает весь век *(О. Хайям)*.

1.2. Афоризми, набуті в процесі професійної діяльності

- Для людини нещастя – не знати нещастя, і горе – не знати горя, оскільки найкращий шлях до розвитку – шлях випробувань і подолання перешкод.
- Якщо не можеш змінити ситуацію, зміни ставлення до неї.
- Друг – це та людина, яка знає про вас все і не перестає при цьому любити вас.
- Ніколи не сперечайтесь з дурнем – інші можуть не помітити між вами різниці.
- Крапля брехні відвертає від усього, що людина говорить, навіть якщо все інше – правда.

- Людину, яка піднімає свій рейтинг за рахунок обливання брудом та приниження інших, рано чи пізно чекає поразка. Коло обманутих нею прихильників зменшиться до мінімуму по мірі відкриття прихованих у цій людині підступних намірів, спрямованих на задоволення *лише власних* інтересів та амбіцій.
- Розвивати можна тільки те, що є в наявності, а не те, що нам хочеться.
- Те, що солодко для тіла, може стати гірким для душі.
- Радість від успіхів ближнього є ознакою нашої моральної досконалості.
- Любити дівчину за красиву зовнішність – це всеодно, що любити книгу за красиву палітурку.
- Жалість як ліки. На кілька крапель більше – і нашкодів.
- Запізнитись можна назавжди.

3. Самоперевірка

Відповіді на ілюстративні тестові завдання з педагогіки та методики виховної роботи

Відповіді на ілюстративні тестові завдання.

1) – 1; 2) – 2,3,5,6; 3) -1,3,5; 4) – так; 5) – неправильно; 6) б→а→г→в→д; 7) – 1→б, 2→а, 3→г, 4→в; 8) – переконування, навіювання; 9) – метод виховних ситуацій; 10) – вчитель ставить проблемне завдання і включає учнів в процес, спрямовуючи і допомагаючи їм; 11) – підлітки, опір виховним впливам яких зумовлений низьким рівнем моральної культури.

1. Прийоми педагогічної взаємодії, використані в ситуаціях з метою виховного впливу.

1.1. Натяк. 1.2. Іронія. 1.3. Удавана байдужість. 1.4. Іронія. 1.5. Обурення. 1.6. Іронія. 1.7. Збудження гуманних почуттів.

2. Можливі варіанти виховного впливу з використанням прийомів удаваної байдужості, натяку, іронії, збудження гуманних почуттів.

2.1. Не акцентуючи уваги, викликав би до дошки. При спробі зняти маску сказав би: «Ні-ні, можеш не знімати до перерви. Я вважаю твоїх друзів-однокласників достатньо серйозними, щоб не реагувати на твою несерйозну витівку» (Іронія).

2.2. Не роблячи ніяких зауважень, підходжу до Андрія і тихенько кажу йому: «На наступному уроці ми будемо вивчати «Лісову пісню» Лесі Українки. Прошу підібрати музичний супровід. Під хорошу музику

матеріал краще засвоюється». Відходжу і продовжую урок. (Удавана байдужість).

2.3. Одного разу, коли я навчався у 9-му класі, ми вирішили посміятись над учителем хімії, якого називали «котом». Учителю не подобалось таке прізвисько, але він був терплячим і ніколи на цьому не акцентував уваги. Тоді, зайшовши до класу, він побачив механічну мишу, яка витанцьовувала на порозі біля дошки. Вчитель підняв її, вимкнув, мовчки поклав на стіл. Не сказавши ні слова, розпочав урок. Ми відчували сором і незручність до кінця уроку, які посилювались стриманістю і благородством учителя. В кінці уроку, взявши до рук мишу, хімік сказав: «Я не проти повеселитись. Але я проти непродуманих натяків, які, незважаючи на їхню прикольність, не завжди є доречними...». З тих пір ми перестали його називати «котом». (Натяк. Збудження гуманних почуттів).

2.4. Не звернути уваги, промовчати. Потім викликати цього учня з завданням написати на дошці умову задачі, не витираючи написаного. (Удавана байдужість).

3. Прийом виховного впливу – удавана недовіра.

4. Відповідь див. у посібнику В. М. Галузяка, М. І. Сметанського, В. І. Шахова «Педагогіка», 2006 р. «Відповіді на тестові завдання», (с. 382).

5. Відповіді на питання до ситуації №100 (В. Каплінський «100 складних ситуацій»):

1) Використання природної ситуації з метою виховного впливу, педагогічно доцільна самопрезентація, переконування, заохочення.

2) Натяк, залучення до цікавої діяльності.

3) Прихованість виховних впливів, безумовне позитивне ставлення, урахування вікових та індивідуальних особливостей, емоційність.

4) Повчання, поступливість, умовляння, пошук компромісу, конформізм, намагання переконати у неправильності дій учнів, підкреслення своєї вищості, нестриманість.

5) Концепція прихованого впливу (маніпулятивна).

6) Демократичний.

7) Прогностичні, комунікативні, організаторські, перцептивні, мовні, дидактичні, сугестивні.

8) Стриманість, тактовність, здатність орієнтуватись у складній ситуації, наявність власної позиції, здатність спілкуватись на рівних, не підкреслюючи своєї вищості, педагогічна інтуїція, загальний

кругозір.

9) Особистий фактор, зв'язок педагогіки з життям, емоційна насиченість змісту, створення проблемних ситуацій, застосування несподіваних прийомів виховного впливу, ефект новизни, суб'єктивна та життєва значущість запропонованих ситуацій.

10) Частково-пошуковий метод як оптимальний у ситуації, що виникла. Студенти, які спочатку чинили опір, згодом через використання цього методу були включені в активну пізнавальну діяльність.

4. Нарахування балів за виконання завдань курсового іспиту з педагогіки

1. Відповіді на відкрите питання з педагогіки: максимальна кількість – **40 балів.**

Критерії:

- правильність,
- повнота,
- точність,
- логічність викладу,
- лаконічність (абзаци, виділення головного).

2. Тести: максимальна кількість балів – **30.**

Правильна відповідь на одне тестове завдання – **2 бали.**

Разом: $2 \times 15 = 30$.

3. Аналіз та розв'язання педагогічної ситуації: максимальна кількість балів **30.**

За кожну правильну відповідь на питання – **6 балів.** Разом: $5 \times 6 = 30$.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Оцінка ECTS	Кількість балів	Традиційна оцінка
A	90-100	Відмінно
BC	75-80	Добре
DE	60-74	Задовільно
FX	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

Рекомендована література

1. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать: кн. для учителя / А. С. Белкин. – М. : Просвещение, 1991.– 176 с. – (Мастерство учителя: идеи, советы, предложения).
2. Бех І. Д. Виховання особистості: навч.-метод. посібн.: у 2 кн. / І. Д. Бех–К.: Либідь, 2003. – Кн. 1. – 323 с., Кн. 2. – 344 с.
3. Галузьяк В. М. Педагогіка: Навч. посібник. / В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2006. – 399 с.
4. Гончаренко С. І. Український педагогічний словник / С. І. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Драйден Гордон. Революція у навчанні / Гордон Драйден, Джаннет Вос. – Львів: Літопис, 2005. – 541 с.
6. Ильин Е.Н. Путь к ученику / Е. Н. Ильин. – М.: Просвещение, 1988. – 288 с.
7. Каплінський В. В. 100 складних ситуацій на уроках та поза уроками / В. В. Каплінський. – Вінниця, 2010. – 79 с.
8. Каплінський В. В. Використання гальмівних прийомів виховного впливу в процесі розв'язання педагогічних ситуацій / В. В. Каплінський // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип. 9. – Вінниця, 2004. – С. 104–109
9. Каплінський В. В. Натяк як прийом підсилення ефективності методів виховання / В. В. Каплінський // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип. 16. – Вінниця, 2005. – С. 146–151.
10. Каплінський В.В. Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури: Навчальний посібник / В.В. Каплінський, І. О. Асаулюк. - Вінниця: ПП «ТД «Єдельвейс і К», 2014.-294с.: іл.
11. Кларин М. В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин. – М.: Наука, 1997. – 223 с.
12. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва / В. Кравець.– Тернопіль, 1996. – 434 с.
13. Крупенин А. Л. Эффективный учитель / А. Л. Крупенин, И. М. Крохина. – Ростов-на-Дону: Тв. центр «Учитель», 1995. – 480 с.
14. Кульневич С. В. Воспитательная работа в современной школе. Воспитание: от формирования к развитию / С. В. Кульневич, Т. П. Лакоценина. – М. – Ростов-на-Дону: Тв. центр «Учитель», 2000. – 86 с.

15. Кухарев Н. В. На пути к профессиональному мастерству: Книга для учителя / Н. В. Кухарев. – М.: Просвещение, 1990. – 159 с.
16. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський.– К: Либідь, 2003. – 359 с.
17. Любарська О. О. Історія української школи і педагогіки / О. О. Любарська, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – К: Либідь, 2006. – 447 с.
18. Макаренко А. С. О взрыве / А. С. Макаренко // Избр. произв. в 3т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1984. – С. 326-329
19. Матвієнко О. В. Виховання школярів: педагогічні задачі і завдання / О. В. Матвієнко. – К: Либідь, 2005. – 197 с.
20. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка / Н. Є. Мойсеюк. – К: Либідь, 2007. – 655 с.
21. Натанзон Э.Ш. Приёмы педагогического воздействия / Э. Ш. Натанзон. – М.: Просвещение, 1972. – 215 с.
22. Станкин М. И. Профессиональные способности учителя: в чем они заключаются и как их развивать / М. И. Станкин // Физкультура в школе. – 1988. – №3 – С. 78–83.
23. Холковська І. Л. Методика виховної роботи: практикум / І. Л. Холковська. – Вінниця, 2006. – 250 с.
24. Честерфилд. Письма к сыну / Честерфилд. – Л.: Наука, 1971.- 351 с.
25. Щербань П. М. Прикладна педагогіка: навч.-метод. посібн. для студентів пед. навч. закладів / П. М. Щербань. – К.: Вища шк., 2002. – 230 с.
26. Щуркова Н. Е. Новые технология воспитательного процесса / Н. Е. Щуркова.– М: Просвещение, 1996. – 180 с.
27. Яновицька О. Нова дидактика і 1000 дрібниць / О. Яновицька, М. Адамський. – К: Либідь, 2005. – 110 с.

Для нотаток

Каплінський Василь

***Загальнопедагогічна підготовка
до курсового та комплексного
державного екзамену
(освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»)***

Навчальний посібник

Підписано до друку 09.02.15.
Формат 84x60/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 6,50. Обл.-вид. арк. 6,04.
Наклад 300 прим. Зам. № 6615.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець та виготовлювач ТОВ «Нілан-ЛТД»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.
21027, а/я 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.